

กระจุดกับผู้หญิง: การเปลี่ยนแปลงของทรัพยากร และการจัดการโดยชุมชนในบริบทการพัฒนา

บทนำ

โดยทั่วไปแล้ว เมื่อกล่าวถึงผู้หญิงในภาคใต้กับบทบาทในพื้นที่สาธารณะ จากแ่งมุมของการจัดการทรัพยากรและจากแ่งมุมฐานการผลิตของครอบครัว ตั้งแต่ยุคสมัยการผลิตเพื่อยังชีพกระทั่งมาถึงยุคการผลิตเพื่อการตลาด เราแทบจะหาไม่พบกรณีศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงบทบาทดังกล่าว ทั้งในความเป็นจริงแล้ว บทบาทผู้หญิงในพื้นที่สาธารณะของภาคใต้ในแ่งมุมนดังกล่าว ได้ดำรงอยู่อย่างสำคัญตลอดมาในกระแสธารประวัติศาสตร์ยิ่งเฉพาะบทบาทในแ่งมุมทางเศรษฐกิจของครัวเรือน อันเป็นฐานรากสำคัญที่ส่งผลให้สภาพเศรษฐกิจของชุมชนต่างๆ

ดำรงสถานะการ “พึ่งตนเอง” อยู่ได้ และโดยศักยภาพของผู้หญิงอีกเช่นกัน ที่ทำให้ทรัพยากรในชุมชนท้องถิ่นหลายพื้นที่สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจขึ้นมา กระทั่งสามารถยกระดับฐานะของครัวเรือนและชุมชนท้องถิ่นขึ้นสู่ระดับมาตรฐานการพัฒนาของรัฐ ซึ่งได้ส่งผลต่อเนื่องไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านอื่นของสมาชิกในครอบครัวและชุมชน ไม่

ว่าจะเป็นการศึกษา สุขภาพ และสุขอนามัยของชุมชน

บทความชิ้นนี้มีจุดประสงค์ที่จะนำเสนอบทบาทของผู้หญิงในตำบลควนเค็ง อำเภอลำพูน จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งได้มีบทบาทอย่างสำคัญในการจัดการทรัพยากรกระจุกมาตั้งแต่ยุคสมัยการผลิตเพื่อยังชีพ กระทั่งสังคมเปลี่ยนผ่านมาสู่การผลิตเพื่อขายหรือเพื่อการตลาด ผู้หญิงในพื้นที่ตำบลควนเค็งก็ดูเหมือนยิ่งจะมีบทบาทสำคัญต่อ “ฐานรายได้หลักของครัวเรือนและชุมชน” เนื่องจากความสามารถในการจัดการทรัพยากรกระจุก อันเป็นฐานทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญที่สุดของชุมชนท้องถิ่น และอาจกล่าวได้ว่า ปัจจุบันผลิตภัณฑ์จากกระจุกได้กลายมาเป็นรายได้หลักของครัวเรือนและชุมชนแห่งนี้

เพื่อให้ได้เห็นพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชุมชนแห่งนี้กับทรัพยากรในพื้นที่ ส่วนแรกของบทความจึงใคร่จะแสดงความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงกับกระจุกในยุคการแลกเปลี่ยน ลำดับถัดมาจะแสดงให้เห็นการทำให้กระจุกเป็นที่รู้จักของชุมชน

เบื้องต้นโดยผู้นำหญิงในพื้นที่ จนเป็นปัจจัยหลักประการหนึ่งที่ทำให้กระจุกกลายมาเป็นผลิตภัณฑ์ที่สร้างรายได้สำคัญ ในส่วนที่สามจะนำเสนอการเข้ามาส่งเสริมของหน่วยงานรัฐ และในส่วนสุดท้ายจะกล่าวถึงกระบวนการทำให้ผลิตภัณฑ์กลายเป็นสินค้าทางวัฒนธรรม และผลกระทบต่อกิจกรรมชุมชน โดยเฉพาะบทบาทของกลุ่มผู้หญิง

งานชิ้นนี้มีจุดประสงค์เพียงเพื่อจะมุ่งสำรวจบทบาทของผู้หญิงเพื่อเชิดชูความสำคัญจากความสามารถในการจัดการทรัพยากรและการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจเท่านั้น หากแต่ยังมีเป้าหมายที่จะแสดงให้เห็นว่า บริบทของสิ่งแวดล้อมและปัจจัยด้านทรัพยากร ยังเป็นตัวแปรสำคัญที่เข้ามาสร้างเงื่อนไขในการยกระดับและอำนาจของกลุ่มผู้หญิงซึ่งสัมพันธ์สอดคล้องอย่างสำคัญกับนโยบายการพัฒนาของรัฐ ที่ทำให้อุดมการณ์ของสังคมผันแปรไปตามมิติของเวลา กระทั่งส่งผลให้การให้ความสำคัญคุณค่าของทรัพยากรมีความเปลี่ยนแปลง และเป็นเงื่อนไขสำคัญในการปรับเปลี่ยนบทบาทของกลุ่มคนในชุมชน

การตั้งถิ่นฐาน วิถีชุมชน และทรัพยากร

จากตัวอำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช ไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ระยะทางประมาณ 25 กิโลเมตร เราสามารถมองเห็นเนินเขาควน 4 ลูก โผล่ขึ้นจากแนวระนาบรายเรียงประชิดกัน พื้นที่รายรอบเนินเขาควนดังกล่าวประมาณ 150,000 ไร่ เป็นแอ่งป่าพรุชุ่มน้ำ อาณาเขตดังกล่าวเป็นเขตรอยต่อของสามจังหวัด ระหว่าง นครศรีธรรมราช พัทลุง และ สงขลา ทว่าในปัจจุบันพื้นที่ดังกล่าวได้ขึ้นอยู่กับเขตปกครองท้องถิ่นของจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยขึ้นตรงต่อการดูแลของอำเภอชะอวด

การศึกษาของ *กรรณิการั ตันประเสริฐ และคณะ*¹ ให้ความเห็นว่า จากการศึกษาแผนที่ของอาณาจักรสยามในช่วงศตวรรษที่ 22-24 ซึ่งถูกเขียนขึ้นโดยชาวต่างประเทศ พื้นที่แถบนี้ในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่องแคบระหว่างแผ่นดินใหญ่ (นครศรีธรรมราช-พัทลุง) กับสันทรายสทิงพระ ผู้คนได้ใช้เส้นทางดังกล่าวเดินเรือเข้าทางช่องแคบตอนบน (ปากพนัง) ทะลุผ่านไปยังพัทลุงและสงขลาได้ กระทั่งเมื่อประมาณ 200 ปีที่ผ่านมา มีการปิดกั้นของสันทรายบริเวณอำเภอเชียรใหญ่ และสันทรายนอกฝั่งสทิงพระ ประกอบกับเกิดการถดถอยของน้ำทะเล กระทั่งได้ส่งผลให้บริเวณช่องแคบด้านเหนือ (ปากพนัง) ถูกปิดกั้นและตื้นเขิน กระทั่งทำให้พื้นที่บริเวณนี้กลายเป็นป่าพรุชุ่มน้ำและบางส่วนได้กลายเป็นที่ราบในปัจจุบัน

ในรายงานชิ้นเดียวกันนี้ ยังได้อ้างว่า การสำรวจจุดค้นบริเวณพื้นที่ดังกล่าวมีการพบเครื่องดินเผาถ้วยเงินกระจายอยู่ทั่วไป นอกจากนั้นก็ยังมีการพบไหและถ้วยขามเงิน ไทย เวียดนาม ในสภาพที่

สมบูรณ์บริเวณป่าพรุ และสันนิษฐานว่า พรุแห่งนี้ อาจจะเป็นแหล่ง “เรือจม” อีกแห่งหนึ่งในฝั่งตะวันออกของภาคใต้ สมมุติฐานดังกล่าวสอดคล้องกับการให้การของชาวบ้านในชุมชนพรุควนเคร็งที่ระบุว่า ในการขุดดิน ลี้กลงไปประมาณ 40-100 เซนติเมตร ได้พบเปลือกหอยทับถมกันอยู่เป็นจำนวนมาก² หลักฐานทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ชาวบ้านในรูปของนิทาน ตำนาน ชื่อ บ้าน และความทรงจำของชาวบ้านอื่นๆ³ จึงกลายเป็นข้อสรุปในเบื้องต้นว่า พื้นที่ในบริเวณพรุควนเคร็งแห่งนี้ เพิ่งมีการตั้งถิ่นฐานของผู้คนไม่มากไปกว่า 200 ปี

ก่อนหน้านั้น เนินควนบริเวณดังกล่าวเป็นเพียงแค่อาณาที่หยุดพักของการเดินเรือผ่านเส้นทางภายใน แวะหาสินค้าในบริเวณแผ่นดินบด หรืออาจจะหลีกเลี่ยงภัยจากโจรสลัดในเส้นทางทะเลเบื้องนอก

คนกลุ่มแรก

จากเงื่อนไขของกายภาพและสภาพการเป็นรอยต่อของสามจังหวัดดังกล่าวแล้ว ทำให้พื้นที่บริเวณนี้ประกอบด้วยผู้คนเข้ามาตั้งถิ่นฐานทั้งจาก สทิงพระและระโนด (จังหวัดสงขลา) เชียรใหญ่ หัวไทร ชะอวด ร่อนพิบูลย์ ทุ่งสง (จังหวัดนครศรีธรรมราช) ควนขนุน ป่าพะยอม ทะเลน้อย (จังหวัดพัทลุง) เข้ามาจับจองตั้งถิ่นฐานทำกินในบริเวณเนินควน กระทั่งเป็นชุมชนขึ้น โดยควนชิงและควนเคร็งซึ่งเป็นเนินควนสองลูกทางฝั่งตะวันออก จะเป็นที่ตั้งหลักแหล่งของกลุ่มผู้ที่อพยพมาจาก เชียรใหญ่ หัวไทร ระโนด และสทิงพระ ขณะกลุ่มคนจากชะอวด

¹ กรรณิการั ตันประเสริฐ และคณะ, รายงานการวิจัยสนองพระราชประสงค์เรื่องนครศรีธรรมราช, (กรุงเทพฯ:มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ, 2540), หน้า 48.

² นิคม ภูสกุลสุข และอัมพร แก้วหนู, “พรุควนเคร็ง: จากพรุเสื่อมโทรมเป็นที่เก็บน้ำ 150,000 ไร่ แลได้” (มกราคม-กุมภาพันธ์, 2537), หน้า 23.

³ คู กิลิน ทองกลับ, *หนังสือประวัติเครื่องหรือเครื่อง* (นครศรีธรรมราช: ชะอวดการพิมพ์, 2534; พิมพ์เพื่ออุทิศเป็นวิทยาทาน แจกเป็นที่ระลึกในงานทอดกฐินสามัคคี ณ วัดควนเคร็ง วันที่ 27 ตุลาคม 2534).

ร่อนพิบูลย์ทุ่งสง ควบขนุน ทะเลน้อยและป่าพะยอม จะเข้ามาจับจองบริเวณควนป้อมและควนยาว ซึ่งเป็นเนินควนด้านตะวันตก

สภาพพื้นที่ในบริเวณพรุดังกล่าว สามารถสัญจรเข้ามาสู่เนินควนได้โดยทางเรือเพียงทางเดียว ไม่มีทางสัญจรอื่นแม้แต่ทางเดินเท้า หากจะมีอยู่บ้างก็ต้องลุยน้ำและโคลนระดับสะเอวขึ้นไปบุกฝ่าเข้ามา ชุมชนแรกเริ่มจึงมีการติดต่อกับโลกภายนอกน้อยมาก ด้วยผู้คนที่อพยพเข้ามาอยู่ที่นี่ในยุคแรกๆ ล้วนเป็นพวกหลบหนีคดีความ อาญาแผ่นดิน หรือการขัดแย้งขั้นแตกหักกับผู้คนในชุมชนเดิม⁴ ความทุรกันดารในการเดินทางเข้ามาที่นี่ประกอบด้วยโรคประจำถิ่นที่น่ากลัวเช่นโรคเท้าช้าง ทำให้กลุ่มคนที่พอมีทางเลือกอื่น เลี่ยงที่จะเข้ามาตั้งรกรากในบริเวณเนินควนแห่งนี้

มุมมองต่อชุมชนแถบนี้ในสายตาของนักปกครองสยาม ได้สะท้อนไว้ในพระราชหัตถเลขาของพระบาทพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ครึ่งเสด็จประพาสแหลมมลายู ร.ศ.108 ความว่า

“มีคนตั้งบ้านเรือนมาก แต่เกือบจะไม่มีคนดีเลย ในหมู่บ้านนั้นร้ายทั้งสิ้น ด้วยเปนปลายแดนห่างจากเมืองนครศรีธรรมราช การติดตามผู้ร้ายยากลำบากยิ่ง การอันนี้ก็เห็นจะเป็นจริง”⁵

แม้เนื้อความที่พระองค์กล่าวนี้จะหมายถึงชุมชนทะเลน้อย แต่อาณาบริเวณของพรุควนเคร็งกับพื้นที่ซึ่งพระองค์หมายถึง ได้ติดต่อกันอย่างใกล้ชิด แฉกเรือเข้ามาถึงในแค่ชั่วครึ่งวัน และจากการลง

ภาคสนามพบว่า ผู้อพยพจากชุมชนทะเลน้อยได้เข้ามาตั้งรกรากที่นี่เป็นจำนวนมาก

แคล้ว นาคนวน⁶ และ บุญมา พรหมพิทักษ์⁷ ได้ให้ภาพชุมชนใกล้เคียงกันว่า ชุมชนของควนเคร็งที่นับเนื่องมาถึงปัจจุบันนี้ สามารถนับย้อนขึ้นไปได้เพียง 3-4 ชั่วอายุคน คือสามารถนับย้อนจากตัวเองไปถึงรุ่นปู่-ย่า ตา-ยาย เท่านั้น แม้ในการบอกเล่าของ บุญมา จะนับเนื่องไปได้ถึงรุ่นทวด แต่ทวดก็อพยพมาจากบ้านมะกอกใต้จังหวัดพัทลุง บุญมา ครูเกษียรราชการวัย 84 ในวันนี้ได้เล่าว่า ทวดมาตั้งรกรากครั้งแรกที่ควนเคร็ง ซึ่งมีครัวเรือนในระยะแรกอยู่ไม่มากกว่า 10 หลัง ต่อมาปู่ก็มาแต่งงานกับย่าที่ควนยาว และย้ายมาตั้งรกรากอยู่ที่นี่จนปัจจุบัน

ในช่วงทศวรรษที่ 2470 สภาพของเคร็งยังคงอุดมสมบูรณ์ ด้านตะวันออกของพรุเต็มไปด้วยป่าเสม็ดที่ขึ้นอยู่อย่างหนาแน่น ในที่ว่างจะเป็นดงกระจูด ในบางที่ดงกระจูดจะแผ่กินบริเวณกว้างสุดลูกหูลูกตา ส่วนทางด้านตะวันตกของพรุจะเป็นดงปารก ปกครีมี สลับด้วยสมุทุมปาละเมาะ ปากคำ ท้องถิ่นจากคนสูงอายุในชุมชนให้การตรงกันว่า พรุควนเคร็งช่วงทศวรรษ 2470 เป็นพื้นที่ที่มีความสมบูรณ์มาก เนินควนเต็มไปด้วยป่าและดงผลไม้จำพวกทุเรียน มังคุด ลางสาด สะตอ ฯลฯ นกและสัตว์ป่าหลากชนิดมีให้เห็นทุกวัน ตั้งแต่ช้าง เสือ เก้ง กวาง โดยเฉพาะหมูป่า นั้น คนในควนยาวสามารถออกไปยิงเอามาแกงกินกันได้ภายในชั่วยาม

แรกเริ่ม กลุ่มผู้อพยพจะเข้ามาตั้งบ้านเรือนกระจัดกระจายอยู่เฉพาะบนเนินควนตามกลุ่มเครือญาติกัน อาศัยลาดเนินทำไร่ข้าวแต่พอกิน บริเวณ

⁴ บุญมา พรหมพิทักษ์, อายุ 84 ปี ให้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 116 หมู่ที่ 1 ตำบลเคร็ง เมื่อวันที่ 20 มีนาคม พ.ศ. 2547.

⁵ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, *เรื่องเสด็จประพาสแหลมมลายู เมื่อรัตนโกสินทรศก 108, 117, 120 รวม 4 คราว* (พระนคร: หอพระสมุดวชิรญาณ, 2468; ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานในงานพระศพสมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี กรมพระศรีสวางควัฒน วรขัตติยราชนารี (พ.ศ. 2564), หน้า 28-29.

⁶ แคล้ว นาคนวน, อายุ 80 ปี ให้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 17 หมู่ที่ 9 บ้านควนชิง ตำบลควนเคร็ง เมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน พ.ศ. 2546.

⁷ บุญมา พรหมพิทักษ์, อังแล้ว.

ที่ราบเบื้องล่างเป็นดงพรุน้ำท่วมตลอดปี เนินโคกที่พอทำนาได้บ้างมีน้อยมาก และไม่ค่อยได้ผล ข้าวจึงไม่ค่อยพอกิน การหาปลาจึงเป็นอาชีพหลักของทุกคนรอบครัว ซึ่งหน้าที่เหล่านี้ล้วนเป็นของพวกผู้ชาย เพราะน้ำในดงพรุค่อนข้างลึกและจะเข้กซุกซุ่ม ในดงพรุจะอุดมสมบูรณ์ไปด้วยปลาน้ำจืดหลากหลายชนิด ตั้งแต่ปลาช่อน ปลาดุก ปลาชะโด ปลาชะโอนและปลาลำพัน⁸ ปลาเหล่านี้จะถูกนำไปแลกข้าวกับชุมชนบริเวณขอบพรุโดยทางเรือ ยิ่งเฉพาะหน้าน้ำหลากจะหาปลาได้มาก ชาวบ้านจะทำปลาแห้ง สะสมไว้เพื่อนำไปแลกข้าวและปัจจัยอื่นๆ ที่ไม่มีในชุมชนดังเช่น กะปิ เกล็ด และเส้นื่อผ้า โดยพายเรือออกไปสู่ตลาดที่บ้านท่าเสม็ด ผ่าน “คลองควน” ซึ่งต่อมาราวทศวรรษที่ 2490 ตลาดก็ย้ายออกไปตั้งที่อำเภอชะอวด

นอกจากปลาแล้ว ในอาณาบริเวณพรุยังอุดมไปด้วยแหล่งน้ำผึ้งป่า *ครูบุญมา* เล่าว่า ปู่ของตนซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นกำนันของตำบลแห่งนี้ในช่วงทศวรรษ 2440 สามารถประมุขภาชีน้ำผึ้งป่าในบริเวณนี้จากทางกรได้ ในแต่ละปีสามารถจับผึ้งได้น้ำผึ้งป่าหลายสิบโอง น้ำผึ้งป่าเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งที่สามารถนำไปแลกข้าวกับชุมชนชาวนาแถบขอบพรุควนเคร็ง และส่วนหนึ่งก็จะนำไปขายที่ตลาดกระแจะหรือปากพนัง

งานนอกบ้านเหล่านี้เป็นหน้าที่ของพวกผู้ชาย ส่วนผู้หญิงซึ่งมีเวลาส่วนใหญ่อยู่ที่บ้านก็จะไปถอนกระจุกไถ่ๆ ขอบเนินควนมาสานเส้นื่อและกระสอบเพื่อใช้ในวิถีชีวิตประจำวัน ตั้งแต่เส้นื่อปูนั่ง นอน และกระสอบสำหรับใส่ของ ใส่ปลาแห้ง และใส่ข้าวที่แลกเปลี่ยนมาจากชุมชนภายนอก กระทั่งเส้นื่อได้กลายเป็น

ของแลกเปลี่ยนอีกอย่างหนึ่งที่ใช้แลกข้าว และบางส่วนก็สามารถนำออกไปขายกับชุมชนภายนอกได้ ตลาดการแลกเปลี่ยนหรือซื้อขายมีอยู่ทั่วบริเวณขอบพรุ ดังเช่น ทะเลน้อย ชะอวด ท่าเสม็ด ระโนด เขียวใหญ่ หัวไทร และต่อมาก็ได้มีแม่ค้าในหมู่บ้านรวบรวมเส้นื่อ กระสอบ ที่สานจากกระจุกเหล่านี้ ลงเรือไปขายในตลาดกระแจะและปากพนัง ประโยชน์จากการใช้สอยเส้นื่อและกระสอบจากกระจุก ได้รับความนิยมจากชุมชนภายนอกสูงมาก งานสานเส้นื่อและกระสอบจึงเริ่มกลายมาเป็นงานหลักของผู้หญิงทุกคนในพรุควนเคร็ง

ในรายงานราชการของมณฑลนครศรีธรรมราช ระบุอย่างชัดเจนว่า ช่วง ร.ศ. 117 (พ.ศ.2442) สินค้าในเมืองนครศรีธรรมราชที่ต้องพิกักภาษีภายใน มีกระสอบ 126,270 ลูก และเส้นื่อ 53,325 ฝืน⁹ รวมอยู่ในหมวดสินค้าด้วย ข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าเส้นื่อและกระสอบกระจุก ได้ถูกนำไปสู่ระบบซื้อ-ขายมาเนิ่นนานแล้ว แม้ปากคำของท้องถิ่นจะยืนยันว่าในระยะแรก เส้นื่อและกระสอบได้ถูกผลิตขึ้นเพื่อการแลกเปลี่ยนกับข้าวก็ตาม ในประเด็นดังกล่าวนี้ อาจทำความเข้าใจได้ว่า เส้นื่อที่ถูกนำไปแลกข้าวในแต่ละปีและที่ถูกนำออกไปขายอีกส่วนหนึ่ง อาจจะถูกรวบรวมโดยแม่ค้ากลุ่มหนึ่งและนำออกไปสู่ระบบตลาดภายในแล้ว

*แตง เกิดด้วง*¹⁰ เล่าว่า ตระกูลของนางเป็นชาวทุ่งสง พ่อแต่งงานกับแม่ซึ่งเป็นชาวหัวไทร แม่อยู่ที่บ้านศาลาเคียน แต่บริเวณนั้นถูกข้างปาก่อความรำคาญอยู่เสมอ พ่อจึงอพยพเข้ามาอยู่ที่ควนป้อมนางแต่งงานตอนอายุ 17 ปีกับหนุ่มที่บ้านควนยาว *แตงทวน* ความจำว่า ตอนที่เข้ามาอยู่กับสามี มีคน

⁸ ปลาลำพันมีลักษณะคล้ายปลาดุกแต่ลำตัวจะยาวกว่า พินลำตัวมีจุดลาย ในตัวที่โตเต็มที่จะมีขนาดยาวถึงครึ่งเมตร เนื้อของปลาชนิดนี้อร่อยมาก.

⁹ รายงานราชการมณฑลนครศรีธรรมราช (10 มิถุนายน ร.ศ.113-5 ตุลาคม ร.ศ. 129), (มูลนิธิทักษิณคดีศึกษา:มปท,2544), หน้า 12-13.

¹⁰ แตง เกิดด้วง, อายุ 70 ปี ให้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 123 หมู่ที่ 1 บ้านควนยาว ตำบลเคร็ง เมื่อวันที่ 6 มีนาคม พ.ศ. 2547.

อาศัยอยู่บนควนยาวราว 20 หลังคาเรือน และตนได้เริ่มหัดสานเสื่อกับคนแก่ที่ตั้งรกรากอยู่ก่อน การสานเสื่อเป็นงานของผู้หญิงทั้งหมด ตั้งแต่ออกไปดอนกระจุต เอากระจุตหมักโคลน ตากแห้ง ทบกระจุตให้แบนเป็นตอกกระท่งงานสาน ตอนนั้นเสื่อนอนกว้างสี่ศอกยาวหกศอกราคาฝืนละ 2 บาท รายได้วันละ 2 บาทสมัยนั้นนับว่าสูงมากสำหรับผู้หญิงที่ต้องเฝ้าบ้าน ตอนนางเข้ามาอยู่กับสามีก็เห็นผู้หญิงสานเสื่อกันอยู่ทุกบ้านแล้ว เด็กผู้หญิงทุกคนต้องสานเสื่อเป็น แม่จะหัดให้ลูกๆ โดยเริ่มจากการสาน “ลายสอง” ซึ่งเป็นลายพื้นฐานที่ง่ายและนิยมกันทั่วไป ส่วน “ลายนกแก้ว” จะเป็นงานฝีมือของผู้หญิงที่เชี่ยวชาญและจะสานในชิ้นงานที่มีการ “สั่ง” เป็นการเฉพาะ ดังเช่นจากผู้มีฐานะดีหรือวัด แตนแล้วว่า ก่อนนางไปอยู่ประมาณ 10 ปี คนเฒ่าคนแก่บอกว่า เสื่อและกระสอบสานเอาไว้แลกข้าวกับชุมชนชะวอดและชุมชนบ้านนางหลง

บุญยืน ชูถึง¹¹ ได้ให้ภาพการสานเสื่อเพิ่มเติมว่า ตนสานเสื่อมาตั้งแต่อายุไม่ถึง 10 ขวบ พอออกจากโรงเรียนชั้นประถมก็ยึดอาชีพสานเสื่อเลย แม่เฒ่าเป็นคนสอนการสานเสื่อให้ ราว พ.ศ. 2500 นางเริ่มขยับเป็นแม่ค้า รับซื้อตอกกระจุตจากกลุ่มผู้ถอนกระจุตขาย ล่องเรือไปให้กลุ่มผู้หญิงแถบบ้านทุ่งใคร ซึ่งเป็นชุมชนขอบพรุควนครั้งที่ใกล้สุด เสื่อที่สานเสร็จแล้วนางจะไปซื้อกลับมา รวบรวมไปขายอีกทีหนึ่งที่ตลาดกระเกด นางเล่าว่า ก่อนหน้านี้อีกมีแม่ค้าในบ้านควนป้อมและควนยาว 2-3 คน รวบรวมเสื่อที่สานได้ในหมู่บ้านบรรทุกเรือไปขายกับคนในชุมชนเบื้องนอกแล้ว ราคาเสื่อที่ซื้อจากชาวบ้านในตอนนั้นตกฝืนละ 3 บาท โดยจะนำไปขายแถบ

ระโนด ทะเลน้อย หรือหัวไทรได้ฝืนละ 4 บาท

ข้อมูลจากความทรงจำของบุญมา ได้เสริมถึงความเป็นมาของเสื่อกระจุตจากคำบอกเล่าของปุตน์ว่า เสื่อและกระสอบจากพรุควนครึ่งได้ถูกนำไปแลกข้าวและของอื่นๆ ร่วมกับปลาและน้ำผึ้งมาตั้งแต่ทศวรรษที่ 2430 แล้ว ย่างเข้าทศวรรษที่ 2440 งานจากกระจุตเหล่านี้ก็เริ่มขายแก่ผู้คนในแถบชุมชนขอบพรุควนครึ่งได้บ้าง เพราะมันเป็นของใช้ในวิถีประจำวัน ตั้งแต่เสื่อนอน นัง หรือกระสอบที่ใช้สำหรับใส่ข้าวของอื่นๆ ยิ่งช่วงสงครามโลกราวปี พ.ศ.2485 งานจากกระจุตโดยเฉพาะ “กระสอบนอน”¹² ได้รับความนิยมจากตลาดภายนอกมาก ด้วยช่วงสงคราม กระสอบปานสำหรับใส่ข้าวสารขาดตลาด กระสอบนอนสามารถใช้ทดแทนได้เป็นอย่างดี ผู้หญิงในชุมชนสานกระสอบส่งให้แก่แม่ค้ากันแทบไม่ทัน บางช่วง แม่ค้าจากชุมชนภายนอกจะพายเรือล่องเข้ามารอคอยรับซื้อ “กระสอบนอน” ถึง 4-5 คิน ซึ่งอาจจะรวบรวมกระสอบออกไปได้ประมาณ 300-400 ใบ ราคาในช่วงนั้นเริ่มด้วยห้าสิบสตางค์และขยับขึ้นมาเป็น 1 บาทในเวลาเพียงข้ามปี

โรงเรียนเปิดขึ้นครั้งแรกที่วัดควนป้อมในพ.ศ. 2476 บรรดาเด็กๆ ได้รับการสนับสนุนให้ได้รับการศึกษา ความคาดหวังที่จะก้าวหน้าทางการศึกษา ซึ่งมีเป้าหมายอยู่ที่งานราชการ เพื่อปลดปล่อยเพื่อเอกเภาเหล่ากอของตัวเองออกจากโชครวนแห่งภาพลักษณ์ ‘หมู่คนร้าย’ ที่ถูกตราหน้าจากชุมชนภายนอก ได้รับการตอกย้ำในหมู่เด็กทุกคน¹³

โรงเรียนแห่งที่สองที่เปิดทำการสอนขึ้นที่ควนครึ่งในพ.ศ. 2482 ซึ่งตอนนั้นมีครัวเรือนในควนครึ่ง

¹¹ นางบุญยืน ชูถึง, อายุ 65 ปี ให้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 156 หมู่ที่ 1 บ้านควนป้อม ตำบลควนครึ่ง เมื่อวันที่ 20 มีนาคม พ.ศ. 2547.

¹² ลักษณะคล้ายกระสอบปุยในปัจจุบัน.

¹³ บุญมา พรหมพิทักษ์, อ้างแล้ว.

กว่า 70 หลังคาเรือนแล้ว ทุกครอบครัวต่างสนับสนุนให้ลูกเข้าโรงเรียน

บรรดานักเรียนที่จบประถมสี่จากโรงเรียนวัด

ควนยาว ซึ่งย้ายมาจากวัดควนป้อมหลังจากตั้งขึ้นได้สองปี ส่วนหนึ่งก็กระเสือกกระสนเข้าเรียนต่อในตัวเมืองนครศรีธรรมราช นักเรียนที่มุ่งไปเรียนต่อเหล่านี้ส่วนใหญ่จะเข้าไปอาศัยอยู่กับวัดในเขตเมืองผ่านระบบเครือข่ายที่เป็นพระ การเข้าสู่ระบบการศึกษาของลูกหลาน เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้พ่อแม่ซึ่งส่งลูกไปเรียนต่อต้องยืมเงินมาจ่ายค่าเล่าเรียน

ครอบครัวมากขึ้น ซึ่งสถานการณ์ดังกล่าวนี้ได้เกิดขึ้นกับชุมชนทั่วไปในบริเวณลุ่มทะเลสาบ

รายได้จากงานสานกระจูดเริ่มทำให้แรงงานผู้ขายหันมาสนใจกระจูดกันมากขึ้น แต่ก็ยังเป็นเพียงกลุ่มเล็กๆ ผู้ขายวัยหลังจบประถมสี่ของโรงเรียน บุญมาให้ความเห็นว่า ในหมู่ผู้ขายมองว่างานถนอมกระจูดเป็นงานต่ำต้อย เป็นเรื่องของเด็กๆ และผู้หญิง

ช้วน สุขทอง¹⁴ เล่าว่า ตนเริ่มช่วยแม่ถนอมกระจูดตั้งแต่ยังเรียนอยู่ชั้นประถมสาม โดยจะออกไปช่วยแม่ถนอมกระจูดก่อนไปโรงเรียน หลังจากจบประถมสี่ก็ออกมาหารายได้ช่วยแม่โดยยึดการถนอมกระจูดในพรุเป็นอาชีพหลัก ช้วน ยังให้การอีกว่า นอกจากเขาแล้วยังมีเด็กชายในรุ่นเดียวกันอีกหลายคนได้ออกไปถนอมกระจูดหารายได้ให้กับตัวเอง กระจูดหนึ่งมัดซึ่งสานเสื่อได้สองผืนสามารถขายได้ในราคามัดละ ห้าสิบบสตางค์ ซึ่งนับเป็นรายได้ที่ดีมากในยุคนั้น

การที่กระจูดมีบทบาทสำคัญต่อการสร้างรายได้ของกลุ่มผู้หญิงในชุมชน มีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงกับสิ่งแวดล้อมของพรุควนเครังในช่วงทศวรรษดังกล่าวอย่างสำคัญ *ครูบุญมา* ได้อธิบายปรากฏการณ์นี้ว่า ประมาณต้นปี 2485 ได้เกิดมหาเวตภัยขึ้นอย่างรุนแรง ปาดงไม้ใหญ่ในอารักมีสอง-สามกิโลเมตรจากเนินควนที่ตั้งชุมชน ถูกวาตภัยพัดกวาดล้มระเนน ครั้นล่วงมาถึงปลายปีไฟป่าก็ได้ไหม้ซ้ำ เชื้อไฟจากซากไม้ทำให้ไฟป่าลุกลามอยู่นานก่อนปี ควันไฟที่คลุมฟ้าทั่วอาณาเขตของพรุควนเครัง ทำให้ชุมชนเหมือนตกอยู่ในม่านควันนานหลายเดือน การหาปลา มีอุปสรรคและน้ำผึ้งป่าเริ่มไม่พอที่จะนำไปแลกข้าวอีก ดังนั้น ดง

¹⁴ นายช้วน สุขทอง, อายุ 60 ปี ให้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 28/1 หมู่ที่ 1 บ้านควนป้อม ตำบลเครัง อำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 5 มีนาคม พ.ศ. 2547.

กระจุยที่มีอาณาบริเวณกว้างขวางนับหมื่น ๆ ไร่ จึงได้ถูกถอนนำมาสานเป็นเสื่อและกระสอบ เพื่อให้เป็นของแลกเปลี่ยนแทน และส่วนหนึ่งซึ่งมีจำนวนไม่น้อยก็ถูกส่งออกไปขายนอกชุมชน ช่วงปลายทศวรรษที่ 2480 นี้เองที่หมู่ผู้ชายได้เข้ามาเป็นกำลังสนับสนุนงานสานกระจุยของผู้หญิงมากขึ้น โดยจะมีกลุ่มผู้ชายออกไปถอนกระจุยในบริเวณพรุมาให้แม่บ้านของตนบ้าง ปรากฏการณ์นี้ มีส่วนสัมพันธ์กับความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ จากกรมราชทัณฑ์ ซึ่งมาจากเรือนจำจารุโศ จังหวัดยะลา

ผลสืบเนื่องจากสงครามโลก ได้มีส่วนโดยตรงต่อการขึ้นราคาของ “กระสอบนอน” และนำมาซึ่งรายได้ของครอบครัวและชุมชน มันเริ่มทำให้หมู่คนในบริเวณพรุหันมามองเห็นความสำคัญของกระจุยมากขึ้น เมื่อประกอบกับทรัพยากรอื่นร่อยหรอลง เนื่องจากการใช้ที่ดินเกินในลักษณะที่แย่งชิงกันใช้ กระจุยจึงเป็นทรัพยากรธรรมชาติเพียงอย่างเดียวที่ยังคงมีอยู่อย่างเหลือเฟือ และเป็นวัตถุที่บิที่ สามารถนำมาสร้างรายได้ให้แก่แต่ละครอบครัวได้อย่างไรก็ตาม ในช่วงเวลานั้น การพายเรือออกไปถอนกระจุยในดงเสม็ดที่ไกลไปจากเนินควน ก็ยังเป็นความเสี่ยงอันตรายค่อนข้างสูง เนื่องจากความซุกซมของจระเข้ ดงกระจุยบริเวณขอบควนจึงเป็นแหล่งตอกกระจุยที่สำคัญและปลอดภัยกว่า และในช่วง พ.ศ.2486 นี้เองที่เจ้าหน้าที่จากเรือนจำอำเภอธารโต จังหวัดยะลา ได้พากันกลุ่มนักโทษประมาณ 50 คน มาตั้ง “ทับ” ขึ้นที่บริเวณบ้านทุ่งไคร้ ขอบพรุควนเคิ่ง เพื่อทำการถอนกระจุยกลับไปให้นักโทษที่เรือนจำสานเสื่อและกระสอบ พร้อมกันนั้นก็ได้ปักป้ายประกาศห้ามชาวบ้านเข้าไปถอนกระจุยในบริเวณที่

กำหนดขึ้นตามอำเภอใจ

กลุ่มชาวบ้านที่เคยใช้กระจุยจากบริเวณดังกล่าวส่วนใหญ่เกิดความเดือดร้อนจากประกาศนั้น การกระทบกระทั่งระหว่างกัน ได้นำไปสู่การรวมตัวกันขึ้นของกลุ่มชาวบ้าน ความขัดแย้งไม่สามารถหาข้อยุติได้ ชาวบ้านจึงยกพวกพร้อมอาวุธมีดพร้าบุกเข้าฟันกลุ่มเจ้าหน้าที่เรือนจำและนักโทษจนเกิดการบาดเจ็บกันทั้งสองฝ่าย เรื่องราวบานปลายจนถึงกระบวนการทางศาล และท้ายสุดศาลก็มีคำพิพากษาให้เจ้าหน้าที่เรือนจำและนักโทษทั้งหมดย้ายออกจากพื้นที่นั้น

บุญลือ ทองกลับ¹⁵ ครูผู้นำชาวบ้านซึ่งปัจจุบันนี้ยังคงมีรอยแผลเป็นจากคมพร้าของฝ่ายตรงข้ามให้ทัศนะว่า การปะทะกันครั้งนั้น ทำให้เห็นการรวมตัวกันครั้งสำคัญของชุมชนในการปกป้องกระจุยจากกลุ่มคนภายนอกซึ่งมาในนามเจ้าหน้าที่รัฐ แต่บุญมากกลับมองว่า ปฏิกริยาของชุมชนต่อเจ้าหน้าที่รัฐกลุ่มดังกล่าว มีเนื้อหาในเรื่องการปกป้องกลุ่มผู้หญิงและศักดิ์ศรีของชุมชนมากกว่าที่จะกีดกันการใช้ทรัพยากรกระจุยจากกลุ่มคนภายนอก

การให้สัมปทานป่าไม้แก่โรงเลื่อยของคนจีน ช่วงทศวรรษที่ 2490 ในเขตอำเภอชะอวดและอำเภอระโนด ได้ส่งผลต่อเนื่องมาถึงป่าในบริเวณควนเคิ่งอย่างเลื่องไม่พิน ผลกระทบนี้ได้ก่อให้เกิดไฟไหม้พรุขึ้นอย่างรุนแรงอีกครั้งในช่วงปี 2502 เอี่ยม เพ็งหนู¹⁶ ได้ให้ภาพช่วงต้นทศวรรษที่ 2490 ว่า คนนอกชุมชนได้เข้ามาตัดไม้จำนวนมากออกไปขายให้กับโรงเลื่อย ทั้งกลุ่มคนจากชะอวด ระโนด หัวไทร กลุ่มคนเหล่านี้จะเข้ามาตั้ง “ทับ” กันครวละเดือน โค่นไม้แล้วพากันล่องออกไปตามลำน้ำ คนนอกชุมชนเหล่านี้ ส่วนใหญ่จะมาตามสายเครือญาติของผู้ที่อพยพ

¹⁵ บุญลือ ทองกลับ, อายุ 83 ปี ให้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 85 หมู่ที่ 1 ตำบลเคิ่ง เมื่อวันที่ 20 มีนาคม พ.ศ. 2547.

¹⁶ เอี่ยม เพ็งหนู, อายุ 72 ปี ให้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 12 หมู่ที่ 11 ตำบลเคิ่ง เมื่อวันที่ 20 มีนาคม พ.ศ.2547.

เข้ามาอยู่ก่อน กลุ่มคนในควนเค็งเห็นช่องทางที่จะได้มาซึ่งเงินโดยง่าย ๆ เช่น คนนอกชุมชนเหล่านั้นจึงหันไปโค่นไม้ขายบ้าง

“หัวป่าเขียว” ซึ่งเป็นป่าผืนใหญ่ขอบด้านตะวันตกของพรุซึ่งรอดพ้นจากวาทภัยเมื่อ พ.ศ. 2485 ก็ถูกแผ้วถางและโค่นล้มลงด้วยกลุ่มคนทำไม้ เอี่ยมเล่าว่า ผ่านไปราว 10 ปี ป่าแถบนั้นก็ถูกโค่นเตียนโล่ง ต้นพรวมกับเพื่อนๆ อีกสองสามกลุ่มเลิกอาชีพวิ่งเรือรับจ้าง หันไปทำไม้กับเขาด้วย ป่าไม่มีใครเป็นเจ้าของ ใครมีความสามารถก็ไปโค่นเอาได้ตามใจชอบ เขากับพวกตั้งโรงเลื่อยใช้แรงคนขึ้นที่หน้าบ้านเลื่อยไม้ส่งให้โรงเลื่อยที่อำเภอระโนด ซึ่งสามารถทำรายได้ดีกว่าวิ่งเรือรับจ้างหรือหาปลา

ไฟป่าคุกกรุ่นข้ามไปถึงพ.ศ. 2503 ซากเศษไม้ที่ถูกทิ้งไว้จากการทำไม้บวกรับภัยแล้งทำให้ไฟป่าลุกลามนานข้ามขวบปี นับแต่นั้นมา ป่าพรวนเค็งก็เหลือแต่ตงกระจุกกับตงเสม็ด และหลังไฟไหม้พรวนแรงในปีนั้นแล้ว บริเวณขอบเนินควน เริ่มสามารถทำนาได้ผลบ้าง ผืนนาได้ถูกขยายออก คนอพยพเข้ามาเพิ่ม ทั้งจากผู้มาตั้งรกรากใหม่ และจากการแต่งงานระหว่างคนในชุมชนกับกลุ่มคนภายนอก

ไฟป่าและภัยแล้งในพรวนเค็งในต้นทศวรรษที่ 2500 มีความสัมพันธ์กับนโยบายของรัฐในการกระตุ้นให้มีการบุกเบิกผืนป่าเชิงเทือกเขานครศรีธรรมราชเมื่อช่วงทศวรรษ 2490 ผืนป่าบริเวณกว้างนับหมื่นไร่ถูกสัมปทานโดยพ่อค้าไม้ชาวจีนและกลุ่มอิทธิพลท้องถิ่น ส่วนหนึ่งก็ถูกเผาถางโค่นลงโดยกลุ่มคนที่เข้าไปเปิดผืนป่าเป็นไร่ นาผลิตข้าว นโยบายรัฐที่ประกาศว่าจะออกเอกสารการถือครองกรรมสิทธิ์ในที่ดินบริเวณเขตป่า กระตุ้นให้กระแสคลื่นอพยพของชาวบ้านเคลื่อนออกจากชานเมือง ป่าต้นน้ำเชิง

เขาถูกบุกรุกโดยคลื่นกลุ่มคนเหล่านั้น ล่วงมาเพียงทศวรรษ ระดับน้ำในลำคลองต่างๆ จากเทือกเขานครศรีธรรมราชได้เริ่มลดลง และผลสืบเนื่องนี้ก็ได้ส่งผลให้น้ำที่ท่วมขังในบริเวณพรวนเค็งค่อยๆ ลดลงอย่างต่อเนื่องทุกปี แหล่งธารน้ำที่ไหลลงสู่พรวนเค็งสามสาย ทั้งจากคลองชะยอด คลองป่าพะยอม และคลองท่าแนะ ได้ลดน้อยลงเรื่อยๆ พรุเริ่มต้นขึ้นแต่ก็ได้ทำให้ที่ดินสำหรับการทำนาบริเวณขอบควนขยายออกไปกว้างขวางขึ้น ขณะการครอบครองที่ดินในช่วงกลางทศวรรษที่ 2490 รัฐได้ออกเอกสารสิทธิประเภท ส.ค.1 ให้แก่ที่ดินเฉพาะบนเนินควนเท่านั้น ในป่าพรุซึ่งเริ่มถูกบุกเบิกเป็นที่นายังคงถูกประกาศเป็นพื้นที่ป่าสงวน

ช่วงทศวรรษที่ 2510 ข้าวราคาแพง ชาวบ้านในพรวนเค็งหันไปทำนาเพื่อขายข้าวส่งลูกหลานเรียนหนังสือ ขณะกระจุกเริ่มซบเซา เลื่อนน้ำมันและถูกป้อนจากโรงงานอุตสาหกรรมเริ่มแพร่หลายด้วยใช้สะดวกและหาได้ง่ายกว่า คนวัยทำงานส่วนหนึ่งเริ่มไหลออกจากชุมชนไปสู่งานรับจ้างก่อสร้างในเขตเมือง

ชวน ทองสุข¹⁷ เล่าว่า ช่วงนั้นเขาตระเวนออกไปทำงานแถวตรังอยู่หลายปี ไปได้งานเหมืองแร่ครั้งแรกที่ร้อนพิบูลย์ ทำอยู่พักหนึ่งก็กิจการเลิก จากนั้นก็ไปทำเหมืองกับคนจีนที่จังหวัดตรัง

พรวนเค็งที่เคยอุดมสมบูรณ์กลับพลิกผันสภาพจากหน้ามือเป็นหลังมือ *ครูบุญมา* ฟื้นความทรงจำว่า ภาพของควนเค็งก่อนตนอายุ 20 ปี กับภาพของควนเค็งหลังตนอายุ 50 เหมือนเป็นคนละโลก ช่วงเวลาเพียง 30 ปี ความสมบูรณ์ก็เหมือนได้มลายหายไปต่อหน้าต่อตา

“ตอนผมอายุสักสิบปี ยังจำได้ว่า ทุเรียนบ้าน

¹⁷ ชวน ทองสุข, อังแล้ว.

เหล่านั้นคืนละสอง-สามร้อยลูก เอาไปขายที่ชะวอดได้ ร้อยละสามบาท” ครูหลังวัยเกษียณเล่า

อย่างไรก็ตาม ในต้นทศวรรษที่ 2530 สวน ยางพาราแปลงย่อมๆ ก็ได้ผุดขึ้นบนเนินไหล่ลาดของ พรุควนครึ่งบ้างแล้ว

การกลับมาใหม่ของกระจูด

ภาวะความซบเซาของกระจูดไม่ได้หมายความว่า งานสานเสื่อ ซึ่งเป็นงานยามว่างในบ้านของผู้หญิงจะถูกยกเลิกไป หลังว่างเว้นจากงานในทุ่งนา หญิงวัยกลางคนถึงสูงอายุนั้นใหญ่ยังคงถอน กระจูดมาสานเสื่ออยู่อย่างเป็นปกติ แม้มิได้เป็น สินค้าสร้างรายได้เช่นช่วงสงครามโลกแล้วก็ตาม แต่เสื่อยังถูกใช้อยู่ในวิถีชีวิตประจำวันของชุมชนชนบท และราคาของเสื่อก็ตบขึ้นมาเป็นฝิ่นละ 7 บาทแล้ว ความตกต่ำจากความต้องการของตลาด เป็นเพียง กระจูดที่ถูกผลิตขึ้นเป็น “กระสอบ” เพียงเท่านั้น ช่วง ทศวรรษที่ 2510 - 2520 ในวาระการละเล่นของหนัง ตะลุงและมโนราห์ งานวัด หรืองานประจำปีตาม ชุมชนต่างๆ ในบริเวณลุ่มทะเลสาบ ซึ่งจะมีขึ้นอย่างต่อเนื่องตั้งแต่หลังฤดูเก็บเกี่ยวจวบจนเริ่มฤดูทำนา ใหม่ จะมีแม่ค้านั่งขายเสื่ออยู่อย่างน้อย 2-3 เจ้า เสมอ¹⁸

ช่วงปลายทศวรรษที่ 2520 นี้เอง กระจูดได้กลับไป สู่อุบัติความรุ่งโรจน์อีกครั้ง มันเป็นลูกโซ่ที่เกี่ยวข้อง อย่างซับซ้อนมาจากการนิยมส่งลูกหลานให้เรียน หนังสือของกลุ่มคนในพรุควนครึ่งนั่นเอง

อำนวยการ รัตนะ¹⁹ กับสามียึดอาชีพธุรกิจสีข้าว และเลี้ยงหมูในหมู่บ้านควนยาว ทุ่งนาที่เปิดพื้นที่ กว้างออกในช่วงทศวรรษที่ 2510 ทำให้เธอเห็นช่อง

ทางการทำมาหากินในด้านนั้น รายได้จากงานรับสี ข้าวและเลี้ยงหมู ทำให้เธอสามารถส่งลูกชายสอง คนเรียนมัธยมปลายในโรงเรียนประจำจังหวัดในตัว เมืองนครศรีธรรมราชได้ ซึ่งแนวทางนั้นได้ถูกนำทาง ไปก่อนโดยพี่ๆ น้องๆ ในครอบครัวของเธอ อาศัยที่ พี่ชายของเธอกำลังก้าวหน้าในงานราชการสังกัด กรมศิลปากร²⁰ จึงส่งผลให้เธอได้มีโอกาสออกไปสู่ โลกภายนอกมากกว่าผู้หญิงคนอื่นๆ ในชุมชนที่อยู่ใน รั้วเดียวกัน แม้จะยึดอาชีพทางธุรกิจโรงสีและ เลี้ยงหมูเป็นหลัก แต่จากการที่เสื่อกระจูดเป็นงาน อาชีพดั้งเดิมของชุมชนจึงมีส่วนให้เธอมีความสนใจ งานด้านนี้อยู่บ้าง โดยเฉพาะเมื่อสมัยเด็กๆ เธอมัก ใฝ่ในงานประเภทฝีมือ และเสื่อก็คือเป็นงานฝีมืออีก อย่างหนึ่งที่เธอชื่นชมและทำมันได้ดีเหมือนเด็กผู้ หญิงคนอื่นๆ ซึ่งใครก็ตามที่เกิดในชุมชนแห่งนี้ต้อง สานเสื่อกระจูดเป็น

พ.ศ.2522 ถนนลูกรังได้ถูกสร้างเข้ามาเชื่อมกับ ชุมชน และทุกอย่างก็เร่งรอบในการเปลี่ยนแปลงให้ กับชุมชนแห่งนี้

พ.ศ.2523 อำนวยการ มีโอกาสได้ไปเที่ยวงานเสื่อ จันทบุรี ที่จังหวัดจันทบุรี ที่นั่นเธอมีโอกาสได้เห็น กระเป๋าถือของผู้หญิงที่ดัดแปลงไปจากเสื่อจันทบุรี เธอคิดถึงเสื่อกระจูดที่บ้านเกิด ตัดสินใจซื้อมาสอง ใบ และให้ลูกชายซึ่งได้ไปเรียนต่อทางด้านศิลปะที่ วิทยาลัยเพาะช่างช่วยถอดแบบให้ กลับมาถึงบ้าน เธอจึงเริ่มงานของตัวเอง จากกระเป๋าหิ้ว เธอติดต่อ เป็นกระเป๋าของจดหมาย พัด กล้องใส่ของ กล้อง กระดาษทิชชู และอื่นๆ เพียงปีเดียว ผลงานของเธอก็ออกไปสู่งานประจำปีของอำเภอ และงานประจำปี ของจังหวัด

¹⁸ สมคิด ทองสง, อายุ 51 ปี ให้สัมภาษณ์ที่โรงเรียนตะโหมด ตำบลตะโหมด อำเภอตะโหมด จังหวัดพัทลุง เมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547.

¹⁹ นางอำนวยการ รัตนะ, อายุ 70 ปี ให้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 12 หมู่ที่ 1 ตำบลเคอิ่ง เมื่อวันที่ 20 มีนาคม พ.ศ. 2547

²⁰ นิคม มุสิกคามะ, อดีตอธิบดีกรมศิลปากร พี่ชายของอำนวยการ รัตนะ.

อำนวยการถ่ายแบบที่เธอสร้างขึ้นให้กับกลุ่มผู้หญิงที่สนใจ แนะนำ ดิซิมข้อบกพร่อง และเสนอแนะในส่วนที่ต้องแก้ไข เพื่อให้งานมีความประณีต กลุ่มผู้หญิงที่มองเห็นลู่ทางในการยกระดับราคาของงานสานเสื่อกระจูดไปเป็นกระเป๋าถือ มารวมกลุ่มและนำส่งงานฝีมือที่ฝึกหัดทำกันใหม่ให้อำนวยการออกไปทำตลาด

หลังจากผลงานหัตถกรรมของเธอและกลุ่มแพร่ออกไปสู่ระดับจังหวัดประมาณสองปี หน่วยงานของรัฐทั้งอุตสาหกรรมจังหวัด พัฒนาอำเภอ และผู้ว่าราชการจังหวัดก็ได้มาเยี่ยมเยือนเธอถึงที่บ้าน ความคิดของเธอและการรวมกลุ่มกันอย่างไม่เป็นทางการทำให้เกิดความเคลื่อนไหวด้านผลิตภัณฑ์จากกระจูดขึ้นมาในชุมชน ผู้หญิงในชุมชนต่างมาขอแบบจากเธอไป ราคาของชิ้นงานได้รับเพิ่มราคามากกว่าสี่ถึงสอง-สามเท่า และแล้วศูนย์สงเคราะห์ของกลุ่มแม่บ้านในชุมชนถูกสร้างขึ้น ผลิตภัณฑ์แพร่ออกไปสู่ตลาดภายนอกอย่างต่อเนื่อง และมีโอกาสออกไปวางแสดงในงานศิลปหัตถกรรมภูมิภาคที่สวนอัมพรใน พ.ศ. 2530

ชิ้นงานจากผลิตภัณฑ์กระจูดของกลุ่มแม่บ้านที่ได้รับรางวัล ทำให้อำนวยการมีโอกาสเข้าเฝ้าสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และได้รับ

พระราชทานเงินกองทุนจากพระองค์ 50,000 บาท เพื่อก่อตั้งเป็น “กลุ่มผลิตภัณฑ์กระจูดบ้านในควน”

หลังจากปลูกปล้ำอยู่นานนับห้าปี สินค้าผลิตภัณฑ์จากกระจูดในพฤษภาคมได้รับการนำของอำนวยการ รัตนะ ก็ได้รับใบสั่งสินค้าจากอังกฤษ อิตาลี และญี่ปุ่นหลายพันชิ้นในแต่ละเดือน

อำนวยการได้ปลูกให้กระจูดกลับฟื้นคืนชีวิตขึ้นมา รุ่งโรจน์อีกครั้งหนึ่ง ใบสั่งสินค้าจากตลาดกรุงเทพฯ และต่างประเทศเข้ามาอย่างล้นหลาม กลุ่มหัตถกรรมต่างๆ ในหมู่บ้านอื่นๆ ได้ถูกตั้งขึ้นพร้อมๆ กับที่กระจูดที่ถูกถอนขึ้นจากป่าพุ่มได้ขยับราคาขึ้นมาเป็นกำละ 10 บาท และกลุ่มผู้ขายในชุมชนหลายสิบราย ได้หันมายึดงานถอนกระจูดขายให้แก่กลุ่มแม่บ้านเหล่านี้

กระจูดบริเวณขอบควนที่เคยเป็นสมบัติสาธารณะของชุมชนเริ่มมีราคา บางส่วนเริ่มถูกล้อมรั้วกันแสดงความเป็นเจ้าของ บางส่วนถูกขุดคุ้ยอ้อมรอบกีดกันคนอื่นๆ ออกไป

พื้นที่สาธารณะของดงกระจูด ต้องใช้เรือแจวหรือถ่อออกไปจากชุมชนค่อนข้างชั่วโมง หมู่คนจากชุมชนทะเลน้อย ซึ่งเคยล่องเรือเข้ามาถอนกระจูดที่นี้มานานนับร้อยปี ไม่สามารถเข้ามาถอนจุดกลับออกไปได้เฉยๆ เช่นเมื่อก่อนแล้ว การถอนต้องขอ

อนุญาตเจ้าของที่ซึ่งอ้างสิทธิ์ครอบครอง ในช่วงทศวรรษ 2530 ตอกกระจุดส่วนใหญ่มีการซื้อขายกันแทบทั้งหมด สถานการณ์ที่เปลี่ยนผันไปดังกล่าวนี้ ย่อมเชื่อมโยงกับการที่ถนนได้เชื่อมเข้ามาสู่

หญิงดงกรณี อำนวย รัตนะ มีความสอดคล้องสัมพันธ์กับนโยบายของรัฐในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 (2530-2534) อย่างสำคัญ ด้วยการพัฒนาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจ

“พฤติกรรมบริโภคนิยม” ที่การบริโภคมิได้เป็นแต่เพียงประโยชน์ทางการใช้สอยหรือบริโภคจริง หากแต่เป็นไปในลักษณะที่การบริโภคนั้นแฝงการแสพสิ่งที่เป็นสัญญาณมากขึ้น โดยเฉพาะการแสพสินค้าที่มีนัยทางวัฒนธรรม อันเป็นรสนิยมในหมู่ชนชั้นกลางขึ้นไป

หมู่บ้าน เรือถูกเลิกใช้ ชุมชนเปิดเผยต่อโลกภายนอก เช่นเดียวกับพื้นที่ในแถบอื่นๆ เมื่อถนนและไฟฟ้าได้เดินทางเข้าไปถึง

ที่ราบในเขตพุดขึ้นเนินมากขึ้น ดงพรุขยับห่างออกไปจากเขตเนินควน แต่อาชีพออนกระจุดขายกลับมาเป็นที่นิยมของหลายสิบครัวเรือน โดยเฉพาะชุมชนในหมู่ที่ห้าและหกของตำบล ซึ่งไม่มีกระจุดในพื้นที่บริเวณใกล้เคียงของชุมชนตัวเอง ได้หันมายึดอาชีพออนกระจุดขายแก่ลูกค้าที่มาจากภายนอก ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นพ่อค้าแม่ค้าที่มาจากชุมชนทะเลน้อย

การเข้ามาของรัฐและนโยบายจัดความยากจน

การกลับมามีโอกาสทางการตลาดอีกครั้งของกระจุดหลังช่วงทศวรรษที่ 2530 ภายใต้การดัดแปลงผลิตภัณฑ์และหาช่องทางตลาดของผู้นำชุมชน

และสังคมแห่งชาติตั้งแต่ฉบับที่ 1 ถึง ฉบับที่ 5 รัฐได้มุ่งเน้นเฉพาะโครงสร้างพื้นฐานและอุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้า และได้ละเลยภาคชนบทอย่างสิ้นเชิง ผลจากนโยบายได้ดังกล่าว ได้ก่อให้เกิดความยากจนในแง่ “ตัวเลข” ของรายได้ภาคชนบทตกต่ำจากมาตรฐานสากลอย่างรุนแรง แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 จึงได้หันมาสนับสนุนและส่งเสริมการสร้างรายได้ของภาคชนบทผ่านการตั้งเอาทรัพยากรในท้องถิ่นขึ้นมาสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ²¹ โดยอาศัยฐานรากของนโยบายแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 มาสู่การปฏิบัติการในภาคชนบท โดยการจัดตั้งหน่วยงานส่งเสริมกิจกรรมชุมชน อุตสาหกรรมจังหวัด ตลอดจนงานจัดแสดงผลิตภัณฑ์จากชุมชนต่างๆ ในส่วนกลาง

ปฏิบัติการของรัฐดังกล่าวดำเนินไปแบบงานราชการ ขาดความสนองตอบของชุมชน ด้วยการเข้าส่งเสริมนั้นไม่ได้ครบวงจร กล่าวคือยังขาดการ

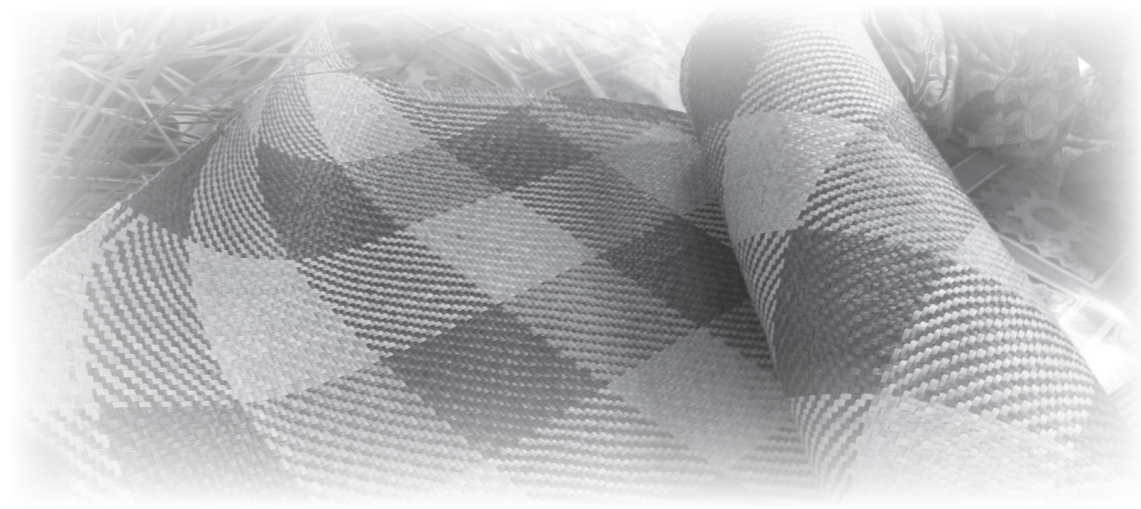
²¹ กรรณาดู แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6, (บันทึกไทย:กรุงเทพ,2529), คัดจากราชกิจจานุเบกษา, เล่มที่ 103 ตอนที่ 173, วันที่ 8 ตุลาคม 2529.

ส่งเสริมในแง่ของการตลาด และการพัฒนาด้านฝีมือของชาวบ้านก็ยังมีไม่เพียงพอที่จะไปสร้างผลิตภัณฑ์ในตลาดแบบใหม่ได้ ต้นทุนในแบบของรัฐสูงเกินไป ผลิตภัณฑ์ของชุมชนโดยทั่วไปจึงยังคงเป็นแบบเก่าคือยังเน้นเสื้อกระจุตที่ใช้สำหรับปูนั่ง นอน อยู่เช่นเดิม การเข้าไปของเจ้าหน้าที่รัฐเพื่อให้การส่งเสริมจึงเกือบไม่มีผลบวกอะไรมามากนักต่อชุมชน การกลับมารุ่งโรจน์อีกครั้งของผลิตภัณฑ์กระจุตจึงก่อรูปขึ้นเองจากความพร้อมและการส่งเสริมใหม่ขอชุมชน โดยเฉพาะกลุ่มหัตถกรรมภายใต้การนำของอำนวยรัตน์ ดังที่กล่าวแล้ว รัฐทำได้แค่เพียงเปิดพื้นที่ให้สินค้าเหล่านี้ได้แสดงต่อสาธารณะ และตลาดที่เกิดขึ้นก็มีความเกี่ยวเนื่องของระบบโลกด้านสินค้าทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นรูปแบบปรสนิยมใหม่ของผู้คนในโลกที่หนึ่ง และผลพวงดังกล่าว รัฐเองก็ดำรงฐานะเพียงผู้เก็บเกี่ยวประโยชน์จากภาษีเช่นเดียวกับที่รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชยุคก่อนเคยกระทำมา²²

อย่างไรก็ตาม เราไม่อาจปฏิเสธโดยสิ้นเชิงได้ว่า รัฐไม่เข้ามาเกี่ยวข้องกับลู่ทางการตลาดของ

ผลิตภัณฑ์กระจุตเลย นโยบายของรัฐได้มีส่วนต่อการเติบโตทางตลาดของผลิตภัณฑ์จากกระจุตในยุคสมัยใหม่ด้วยนโยบายในการส่งเสริมทางการค้าที่ได้เข้ามากระตุ้นให้ชุมชนตื่นตัว การปรับปรุงผลิตภัณฑ์ให้มีคุณภาพและประณีตมากขึ้นโดยการจัดประกวดผลิตภัณฑ์ ตลอดจนมีเงินกองทุนสนับสนุนจากภาครัฐเข้ามาในช่วงปลายทศวรรษที่ 2530 ซึ่งได้ส่งผลให้ทรัพยากรกระจุตในตำบลควนเค็งมีความสำคัญขึ้นมา กระทั่งทำให้กลุ่มคนในชุมชนหันไปมอง “กระจุต” ด้วยความหมายใหม่ ด้วยมันเป็นฐานรายได้ที่สามารถทดแทนทรัพยากรอื่นซึ่งเคยมีอยู่และถูกใช้ไปจนหมดสิ้นแล้ว ในระหว่างทศวรรษที่ 2490-2520

กระจุตที่เคยถูกมองว่าเป็นงานของเด็กและผู้หญิงถูกให้คุณค่าใหม่จากกลุ่มผู้ชาย การทำ “นากระจุต” เกิดขึ้นเพื่อใช้เป็นแหล่งวัตถุดิบ เกิดกลุ่มถอนกระจุตของหมู่ผู้ชาย เครื่องจักรรีดตอกกระจุตถูกนำเข้ามาสู่ชุมชน เกิดโรงรับจ้างรีดตอกกระจุตถึง 6 แห่ง และเกิดกลุ่มผลิตภัณฑ์ เพื่อรวบรวม

²² ดังที่กล่าวแล้วว่า การสัญจรเข้าสู่ชุมชนควนเค็งก่อนช่วงปี พ.ศ. 2522 สามารถเข้ามาได้โดยทางเรือเท่านั้น แต่ด้วยความสมบูรณ์ทรัพยากรของ “ชุมชนปลายแดน” แห่งนี้ อุดมไปด้วยน้ำผึ้งป่า รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชจึงเข้ามาควบคุมพื้นที่แห่งนี้ไว้เพื่อเรียกเก็บภาษีน้ำผึ้งจากชุมชนตั้งแต่สมัยรัชกาลพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว กล่าวคือในทำเนียบข้าราชการนครศรีธรรมราช พ.ศ. 2354 ได้ปรากฏชื่อผู้ปกครองชุมชนเค็งซึ่งเรียกว่า “นายที” และ “รองที” มีศักดิ์เป็น “หมื่น” คือหมื่นนักตึก และหมื่นวังบุรี ถือศักดินา 400 และ 300 ตามลำดับปกครองชุมชนขนาดเล็กและควบคุมประโยชน์โภชนาผลจากทรัพยากรไว้แล้ว, ดู วรรณิการ์ และคณะ, อ้างแล้ว หน้า 38.

ผลิตภัณฑ์และต่อรอด้านราคากับแม่ค้าคนกลาง ขึ้นมากถึง 11 กลุ่มในปัจจุบัน ประการสำคัญ ผู้ชาย เริ่มเข้ามาเป็นกำลังสนับสนุนสำคัญในผลิตภัณฑ์ กระจุยของชุมชน และงานผลิตภัณฑ์กระจุยได้กลาย มาเป็นแหล่งรายได้หลักของครัวเรือน บุญยีน ชูถึง²³ บอกว่า นางสามารถทำเงินจากงานสานกระจุยเป็น ผลิตภัณฑ์แบบใหม่ในตลาดส่งลูกสาวสองคนเรียน หนังสือจนจบระดับปริญญาโทไปแล้วหนึ่งคน ขณะ คนน้องกำลังเรียนอยู่ที่ราชภัฏนครศรีธรรมราช

ปัจจุบันผลิตภัณฑ์จากกระจุยได้กลายมาเป็น แหล่งรายได้หลักในหลายครัวเรือน ขณะอีกหลาย ครัวเรือนก็เริ่มมีรายได้จากสวนยางพารามาเสริม ความมั่นคงทางเศรษฐกิจมากขึ้น

การผลิตสินค้าวัฒนธรรมและวิถีที่ เปลี่ยนแปลง

นโยบายของรัฐบาล “หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์” เป็นอีกแรงกระตุ้นสำคัญที่ส่งผลให้ “ผลิตภัณฑ์ กระจุย” ในชุมชนควนเค็งมีความเปลี่ยนแปลงครั้ง สำคัญ พื้นที่นาข้าวในทศวรรษที่ 2510-2520 ที่เคย ดึงคนทั้งชุมชนลงไปสู่มือนาผลิตข้าวเพื่อขาย ได้ถูก เปลี่ยนมาเป็น “นากระจุย” แทน การจับจองพื้นที่ใน พรุเป็นที่ทำกินในช่วงทศวรรษที่ 2520-2530 มีผล ให้แหล่งกระจุยสาธารณะขยับห่างออกไปจากชุมชน มากขึ้น ประกอบกับกลุ่มถอนกระจุยบางส่วนได้ใช้ วิธีตัดกระจุยแทนการถอนแบบดั้งเดิม ซึ่งมีผลให้ เหน้้าของกระจุยเน่า หน่อใหม่ของกระจุยไม่งอกขึ้น มาทดแทนใหม่ กลุ่มคนถอนกระจุยชายต้องถ่อเรือ ออกไปไกลมากขึ้น แนวคิดการทำนากระจุยจึงค่อยๆ เกิดขึ้น งานดังกล่าวจำเป็นต้องใช้แรงงานทั้งชาย และหญิงเช่นเดียวกับการทำนา ผู้ทำนากระจุยจะ

ต้องไปขุด “เหน้้ากระจุย” ที่มีลักษณะคล้ายของเหน้้า ข่า มาปักดำและทำค่นนาให้น้ำขังเพื่อให้กระจุยขึ้น งอกงาม นากระจุยบริเวณขอบควนเค็งเป็นแหล่ง กระจุยที่ตกอยู่ภายใต้ระบบกรรมสิทธิ์ที่กีดกัน คนนอกออกไปจากการมีสิทธิ์ร่วมใช้ทรัพยากร กระจุยแบบดั้งเดิม

ด้านผลิตภัณฑ์ กลุ่มผู้หญิงเริ่มหันไปสู่งาน ทำงานแบบแยกส่วนมากขึ้น กล่าวคือ เลื่อ กระเป่า หมวก หรือผลิตภัณฑ์อื่นๆ ได้ถูกแยกขั้นตอนการ ผลิตเพื่อความสะดวกของสินค้าให้เข้าไปสู่มาตรฐาน ด้านผลิตภัณฑ์ที่มาจากการกำหนดของตลาดภายนอก ภายนอกและรูปแบบใหม่ๆ ถูกออกแบบโดยตรงมา

จากตลาด งานผลิตจึงเป็นไปตามกระแสของผู้ บริโภค แรงงานในหมู่บ้านเริ่มเข้าสู่ระบบการผลิต เพื่อการตลาดอย่างเต็มที่ ผลิตภัณฑ์จึงมีการแบ่ง แยกงานกันทำตั้งแต่งานสานพื้นฐาน งานตกแต่ง ประดับ งานสีและเคลือบเงา ซึ่งขั้นตอนเหล่านี้ได้จัด “รายได้” ของแรงงานออกเป็นหลายระดับ กัลยา ภิรมรักษ์²⁴ อธิบายว่า งานสานตามรูปแบบมีค่าแรง น้อยที่สุด กระเป่าลูกหนึ่งตกประมาณ 30-35 บาท วันหนึ่งจะสานได้ประมาณ 2 ใบ งานฝีมือตกแต่ง ขอบ บุด้้านใน เย็บริมด้วยสักหลาดหรือผ้า จะทำราย

²³ บุญยีน ชูถึง, อ้างแล้ว.

²⁴ กัลยา ภิรมรักษ์, อ้างแล้ว.

ได้ถึงวันละสองถึงสามร้อย ขณะงานลงสี ใต้มือจับ (ทำด้วยไม้ซึ่งสั่งมาจากภายนอกชุมชน) เคลือบเงา ยิ่งได้มากกว่านั้น ส่วนแม่ค้าที่เป็นทั้งแกนนำกลุ่ม และรวบรวมสินค้าส่งตามใบสั่งของตลาดจะเป็นผู้ที่ได้ส่วนแบ่งมากที่สุด ตัวเลขรายได้ที่เข้ายวน ทำให้เกิดกลุ่มผลิตภัณฑ์ขึ้นนับสิบกลุ่ม ทั้งเพื่อประโยชน์จากการขายและประโยชน์ที่จะได้รับทุน “สนับสนุน” จากทางการ

พญู หนูช่วย²⁵ สมาชิกสภาจังหวัดเขต 2 ของ อำเภอชะอวดให้รายละเอียดว่า การตั้งกลุ่มจะสามารถขอทุนสนับสนุนจากทางการได้ ทั้งเงินกู้และเงินสนับสนุนอื่น ในบางกลุ่มมีการรวมตัวกันเพื่อผลประโยชน์จากงบประมาณโดยเฉพาะ ขณะที่การช่วยเหลือหรือรวมตัวกันพัฒนาผลิตภัณฑ์เกือบไม่มี แม้แต่หน่วย นอกจากกลุ่มผู้หญิงที่รวมตัวกันก่อตั้งกลุ่มผลิตภัณฑ์แล้ว ยังเกิดกลุ่มของผู้ชายที่ถอนกระจุจเพื่อขายอีกด้วย ซึ่งด้านกลุ่มถอนกระจุจนั้น ปัจจุบันจัดเป็นกลุ่มที่สามารถสร้างรายได้ดีมากอีกกลุ่มหนึ่ง แหล่งรับซื้อเป็นกลุ่มแม่ค้าคนกลางจากชุมชนภายนอก โดยเฉพาะจากชุมชนบ้านทะเลน้อย ซึ่งมีกลุ่มสานกระจุจมาช้านาน และมีแหล่งวัตถุดิบหลักอยู่ที่พรุควนเคร็ง

สมพร เกลี้ยงแก้ว²⁶ ให้ข้อมูลว่า มีรถกระบะราวสิบคันจากกลุ่มพ่อค้า-แม่ค้าคนกลางจากชุมชนทะเลน้อยที่เข้ามารับซื้อดอกกระจุจจากพรุควนเคร็งเป็นประจำ โดยสัปดาห์หนึ่งๆ จะเข้ามารับของประมาณ 3 ครั้ง ซึ่งขึ้นอยู่กับรถตกลงกับกลุ่มผู้ถอนขาประจำ สมพรยังอธิบายเพิ่มเติมว่า หลังจากปี 2545 ในชุมชนทะเลน้อยเองก็ได้เกิดกลุ่มผู้หญิงทำผลิตภัณฑ์กระจุจขึ้นหลายกลุ่ม โดยผลิตภัณฑ์ของ

ที่นี่จะมีตลาดใหญ่อยู่ที่สวนจตุจักร กรุงเทพมหานคร

จากการลงภาคสนามในชุมชนทะเลน้อย พบว่า มีการสานเสื่อกระจุจมาตั้งแต่ประมาณทศวรรษที่ 2430 แล้ว และเสื่อกระจุจก็ถูกสร้างชื่อขึ้นในระบบตลาดเป็นครั้งแรกโดยชุมชนทะเลน้อย ปัจจุบันมีการจัดตั้งกลุ่มผลิตภัณฑ์กระจุจในชุมชนทะเลน้อยถึง 8 กลุ่ม ทั้งผู้นำและสมาชิกของกลุ่มล้วนเป็นผู้หญิง ผลจากการที่กระจุจมีแนวโน้มที่ดีในการสร้างรายได้ได้ ก่อให้เกิดการทำนากระจุจขึ้นในบริเวณพื้นที่ชุมชนทะเลน้อยอย่างจริงจังตั้งแต่ช่วงทศวรรษที่ 2530

ด้านกลุ่มผู้ถอนกระจุจ นอกจากจะขายดอกกระจุจสดแล้ว ยังมีการขายดอกกระจุจแห้งอีกด้วย ซึ่งขั้นตอนการขายดอกกระจุจแห้งมีลำดับการจัดการที่ซับซ้อนมากขึ้นแต่ก็ได้ราคาดีกว่า *ช้วน สุขทอง*²⁷ กับภรรยา ที่ปัจจุบันหันมาถอนกระจุจขายเป็นอาชีพ ได้ให้รายละเอียดว่า การดัดแปลงทางผลิตภัณฑ์จากเสื่อไปสู่ของที่ระลึกต่างๆ ทำให้ดอก

²⁵ พญู หนูช่วย, อายุ 45 ปี ให้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 55 หมู่ที่ 7 ตำบลท่าประจะ อำเภอชะอวด เมื่อวันที่ 21 มีนาคม พ.ศ. 2547.

²⁶ สมพร เกลี้ยงแก้ว, อายุ 42 ปี พ่อค้าคนกลางจากชุมชนทะเลน้อยที่เข้ามาซื้อกระจุจจากชุมชนพรุควนเคร็ง, ให้สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 6 มีนาคม พ.ศ. 2547.

²⁷ ช้วน สุขทอง, อ้างแล้ว.

กระจุ๊ดเล็กมีราคาแพงกว่าดอกกระจุ๊ดใหญ่ที่ใช้สานเสื่อถึงสองเท่าตัว การขายดอกกระจุ๊ดแห้งจะได้ราคาดีกว่าถึงสองเท่าเช่นกัน เพียงแต่งานจะมากขึ้นเพราะต้องเอากระจุ๊ดสดที่ถอนมาไปหมักโคลนประมาณ 2 วันแล้วนำมาตากแดดอีก 3 วัน ก่อนจะนำเข้าโรงรีดและย้อมสีตามสิ่งอีกทีหนึ่ง แต่กลุ่มผู้ถอนส่วนใหญ่จะนิยมขายดอกกระจุ๊ดสดมากกว่าเพราะสะดวกและไม่ยุ่งยาก และหากทำดอกแห้งขายจะต้องสร้างกระบะซีเมนต์โคลนสำหรับหมักกระจุ๊ดด้วย กลุ่มขายดอกกระจุ๊ดแห้งมักเป็นกลุ่มของโรงรีดดอก เพราะมีเครื่องมือเครื่องมือสะดวก

มูลค่าของผลิตภัณฑ์กระจุ๊ดในทศวรรษที่ 2540 ได้ก่อให้เกิดการรวมกลุ่มขึ้นเพื่อต่อรองราคาของผลิตภัณฑ์มากขึ้น ด้วยระบบตลาดแบบใหม่มีการสั่งซื้อค้าคราวละจำนวนมากนับพันๆ ชิ้น การรวมกลุ่มสามารถทำให้การต่อรองราคาและหาตลาดได้แน่นอนกว่า แต่ละกลุ่มจึงต่างหาสมาชิกสังกัดกลุ่มของตนให้มากขึ้น เพื่อแบ่งงานที่รับมาไปทำ และรวบรวมผลิตภัณฑ์ให้แม่ค้าคนกลาง บั๊จจี้ดั่งกล่าว ทำให้มีการแข่งขันราคากันเองในหมู่ของแม่ค้าย่อยในหมู่บ้านหลายรายถึงกับขาดทุนล้มละลายเพราะขาดเทคนิคทางการตลาด *ยูพา ทองกลับ*²⁸ หนึ่งในแม่ค้ารายย่อยในหมู่บ้านที่ประสบความล้มเหลวให้ข้อมูลว่า มีหลายรายที่ขาดทุนปีนี้เพราะมีการตัดราคากันสูง หลายรายต้องออกไปทำงานนอกหมู่บ้านเพราะหนี้สิน

จากวงใช้ในวิถีประจำวันสู่สินค้าในนามวัฒนธรรม

พัฒนาการของผลิตภัณฑ์จากกระจุ๊ดที่ถือกำเนิดขึ้นในฐานะของใช้ในวิถีประจำวันของหมู่

คนในชุมชน ต่อมาก็แพร่กระจายออกสู่ระบบตลาดภายในด้วยเหตุผลเดียวกัน ด้วยเสื่อที่มาจาก เตย ค่ำ กะพ้อ สาคร มีอรรถประโยชน์ในการใช้ต่อยกว่าเสื่อกระจุ๊ด นอกจากนี้ กระจุ๊ดยังสามารถดัดแปลงเป็นเครื่องใช้อย่างอื่นได้สะดวกกว่า ตั้งแต่กระสอบนั่ง กระสอบนอน เขียนหมาก ฯลฯ ฉะนั้น ความนิยมหัตถกรรมจากกระจุ๊ดจึงเกิดจากพื้นฐานการใช้จริงในวิถีประจำวันของชุมชนท้องถิ่น ทว่าหลังจากประเทศไทยได้พัฒนาเข้าไปสู่ระบบทุนนิยมอย่างเต็มตัวผ่านกระบวนการโลกาภิวัตน์จากโลกตะวันตกที่ “ส่งผ่าน” ทั้งรูปแบบของเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม วิธีคิดและวิถีใหม่ที่รับมาเป็นเข็มทิศการก้าวเดินนี้ ปรากฏเป็นรูปธรรมชัดเจนใน “พฤติกรรมบริโภคนิยม” ที่การบริโภคมิได้เป็นแต่เพียงประโยชน์ทางการใช้สอยหรือบริโภคจริงอีก หากแต่เป็นไปในลักษณะที่การบริโภคนั้นแฝงการเสพสิ่งที่เป็นสัญลักษณ์มากขึ้น โดยเฉพาะการเสพสินค้าที่มีนัยทางวัฒนธรรม อันเป็นรสนิยมในหมู่มชนชั้นกลางขึ้นไป

พัฒนาการของการบริโภคในแง่มุมดังกล่าว มีฐานรากมาจากรูปแบบวิถีชีวิตสมัยใหม่ที่ก้าวห่างออกไปจากรากเหง้าของความเป็นชนบท ซึ่งเชื่อว่าเป็นวิถีเดิมของบรรพบุรุษตน ชนกลุ่มดังกล่าวจึงตกอยู่ในภาวะทางจิตใจที่โหยหาอดีต สิ่งหนึ่งที่สามารถทดแทนการขาดหายดังกล่าวได้บ้างก็คือ การเกาะกุมวัตถุที่มีนัยยะทางวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนท้องถิ่น และผลิตภัณฑ์จากกระจุ๊ดแห่งชุมชนพุดฉิม ครั้งก็ถูกสร้างให้มีเนื้อหาดังกล่าวแฝงฝังอยู่ โดยมีกระบวนการคิดโลกาภิวัตน์ทางวัฒนธรรมเคลือบคลุมอยู่อย่างยากที่จะสำเนียงได้ เมื่อประกอบกับแนวคิดที่กระพือให้กระแสท้องถิ่นนิยมต่อต้านกับกระบวนการโลกาภิวัตน์จากแง่มุมของวัฒนธรรมชุมชน ที่ย้ำเน้น

²⁸ ยูพา ทองกลับ, อายุ 32 ปี ให้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 45 หมู่ที่ 5 ตำบลเคอิ่ง อำเภอชะอวด เมื่อวันที่ 20 มีนาคม พ.ศ. 2547.

ความทรงคุณค่าและบริสุทธิ์โดยกลุ่มนักคิดสาย
วัฒนธรรมชุมชนด้วยแล้ว ก็ยิ่งส่งให้กระแสสำนึก
“ท้องถิ่นนิยม” ก่อตัวขึ้น กระทั่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่โน้มน
เอียงให้เกิดกระแสการเสพสินค้าวัฒนธรรมดังกล่าว
ขึ้นในสังคมไทย

แนวคิดกระบวนการแปรวัฒนธรรมเป็นสินค้า
สามารถเห็นได้ชัดเจนจากโครงการของรัฐกรณี
“หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” เมื่อพ.ศ.2546 ซึ่ง
ผลิตภัณฑ์จากกระจูดก็เป็นอีกผลิตภัณฑ์หนึ่งที่ถูก
สร้างให้มีมูลค่าเพิ่มขึ้นด้วยแนวคิดดังกล่าวด้วย และ
สินค้ากลุ่มนี้ล้วนถูกบริโภคโดยชนชั้นกลางทั้งสิ้น

อุตสาหกรรมสินค้าทางวัฒนธรรมได้ถูกสร้าง
ผ่านนโยบายรัฐและสื่อ โดยผลจากการปะทะ
ประสานระหว่างกระบวนการคิดของโลกาวัตร์กับท้อง
ถิ่นนิยมในเชิงผกผัน เมื่อประสานด้วยระบบ
เศรษฐกิจทุนนิยม ที่ผลักดันให้วัฒนธรรมกลายเป็น
สินค้าขึ้นมา และเมื่อแนวคิดถูกย้ายเข้าไปสู่ระบบ
ตลาด พลังของตลาดที่ปรับตัวได้กับแนวคิดกระแส
บริโภคหลัก จึงกลายมาเป็นปัจจัยในการกำหนด
ราคาของวัฒนธรรม กระเป๋าที่พัฒนาไปจากสื่อ
กระจูดจากพรุควนเค็งในวงแหวนคุณหญิงคุณนาย
และหมู่บ้านชั้นกลางจึงมิได้หมายถึงคุณค่าในการ
ใช้สอยเพียงประการเดียว แต่ยังประกาศถึงจิตพิสัย
ของผู้ถือที่แสดงออกถึงรสนิยมทางวัฒนธรรมที่น่า
ชื่นชม ขณะการปรากฏของสินค้าประเภทเดียวกันนี้
ในตลาดต่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็น อิตาลี ฝรั่งเศส
ญี่ปุ่น หรืออังกฤษ คือความหมายแห่งสินค้าของชน
พื้นเมืองจากดินแดนอันไกลโพ้น เป็นหัตถกรรมจาก
โลกแปลกหน้าแก่ผู้ที่ไม่อาจก้าวผ่านมาถึงแต่มีกำลัง
ซื้ออยากครอบครองมัน ด้วยการซื้อสินค้ามาบริโภค
นั้น สิ่งที่ได้มากับตัวสินค้า มิได้สนองเพียงความสุข
และความพอใจแค่นั้น หากมันได้เสพวัฒนธรรมที่

แฝงฝังอยู่ในตัวสินค้านั้นด้วย

ดังนั้น ขณะที่ด้านหนึ่งของกระบวนการทำให้
ผลิตภัณฑ์เป็นสินค้าทางวัฒนธรรม จนสามารถเพิ่ม
มูลค่าจากเดิมขึ้นได้หลายเท่าตัว กระทั่งทำให้
เศรษฐกิจของครัวเรือนและชุมชนสามารถยืนอยู่ได้
จากผลิตภัณฑ์ดังกล่าว อีกด้านหนึ่ง ชุมชนควนเค็ง
ก็ได้เกิดภาพลักษณ์ของ “หมู่บ้านแห่งผลิตภัณฑ์
กระจูด” ตามมาอีกด้วย ในวันสุดสัปดาห์ จะมีกลุ่ม
นักท่องเที่ยวทั้งในและต่างประเทศเดินทางไปยัง
ชุมชนแห่งนี้ เพื่อเสพวิถีของชุมชนในฐานะรูปแบบ
ชีวิตซึ่งหาดูได้ยากในที่ต่างๆ ไป ซึ่งมันได้กลายเป็น
สินค้าอยู่ในอีกมิติหนึ่ง

ชุมชนควนเค็งโดยเฉพาะที่บ้านควนยาว ซึ่ง
นับเป็นแหล่งการผลิตผลิตภัณฑ์กระจูดที่หนาแน่นสุด จึง
ปรากฏขึ้นของบ้านที่กำลังสร้างใหม่นับสิบหลัง สอง
ข้างถนนในหมู่บ้าน รายเรียงไปด้วยป้ายกลุ่มแม่บ้าน
และร้านอาหารสำหรับผู้มาเยือน หมู่ผู้หญิงในโรง
เรือนของกลุ่มหัตถกรรมต่างเข้มาข่มในงานตรง
หน้า เรือนบ้านสองข้างทางจะเห็นราวตากเสื้อ ราว
แขวนกระเป๋าผืนแดดที่เตรียมส่งแม่ค้าย่อย ขณะการ
เข้าไปสังเกตในบ้านเรือนหลายหลังเกือบไม่พบเสื้อ
หรือผลิตภัณฑ์จากกระจูดถูกใช้อยู่ในวิถีชีวิตของ
ชาวบ้านในชุมชนอีก ไม่ว่าจะเป็หมวก เสื้อ
กระสอบ หรืออื่นๆ ที่เคยดำรงอยู่ ทั้งนี้รวมถึงแบบ
ลายสานและรูปแบบงานฝีมือในปัจจุบันที่ถูก
ออกแบบมาจากข้างนอก การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว
นี้ ยังรวมถึงวิถีบริโภคของชุมชนอีกด้วย

โดยแ่งมุมดังกล่าว รายได้ที่เพิ่มขึ้นของครัว
เรือนที่ได้มา จึงน่าพิจารณาในแง่ที่ว่า รายได้ที่เพิ่ม
ขึ้นนั้นได้สร้างความมั่นคงและสร้างรากฐานการ
ออมให้แก่คนในชุมชนแค่ไหนและอย่างไร หรืออาจ
จะเป็นแค่เพียงมายาคติด้าน “มูลค่า” อีกด้านหนึ่ง

ซึ่งไม่ได้ต่างจากอดีตเมื่อ 50 ปีที่แล้ว ที่เมื่อกระจุดจะยังคงราคาผืนละ 2 บาท มูลค่าที่เพิ่มขึ้นมิได้สร้างความมั่นคงอะไรแก่ชุมชนมากนัก นอกจากได้บ่มเพาะนิสัยความพุ่มเพื่อยให้เกิดขึ้นในจิตสำนึกของผู้คนในชุมชน และหากสักวันหนึ่งวิกฤติทางเศรษฐกิจได้วนเวียนมาถึง พวกเขาจะหลีกเลี่ยงหลบรอดไปจากผลพวงเหล่านั้นได้แค่ไหน ในเมื่อทุกบาทที่พวกเขาสามารถสร้างขึ้นมาจากวัตุดิบในแผ่นดินของบ้านเกิดและแรงงาน ได้ถูกเฉลี่ยจ่ายกลับไปสู่เมืองในอัตราส่วนที่เกือบจะเป็นสามในสี่ที่ได้มา

อย่างไรก็ตาม ภาพอันงดงามของเหล่าบรรดาเด็กๆ ในวัยเรียนระดับอนุบาลและประถม ที่มีพื้นที่เล่นอยู่ข้างๆ บรรดาผู้เป็นแม่ที่กำลังมุ่งมั่น ก็อาจจะเป็นแง่มุมมองที่มองคุณค่าที่ยังเหลืออยู่ งานที่อยู่ติดบ้านของกลุ่มผู้หญิงทำให้เด็กๆ เหล่านี้มีโอกาสที่ดีกว่าเด็กในเมืองในแง่ของความอบอุ่นจากผู้เป็นแม่ และเครือญาติ เพราะปัจจุบันผู้คนในชุมชนที่นี้ออกไปทำงานรับจ้างข้างนอกน้อยมาก แหล่งทรัพยากรที่สร้างรายได้ในวันนี้ ทำให้ดูเหมือนว่าที่นี่คือชุมชนในอุดมคติที่หาดูได้ยากในพื้นที่อื่นของประเทศ และทั้งหมดนั้นก็คือบทบาทของกลุ่มผู้หญิงที่สามารถนำพาสิ่งที่ไร้ค่าในมุมมองของผู้ชายในอดีต กลับมามีความสำคัญกระทั่ง “เปรี้ยวหวาน มันเค็ม” ของชุมชนได้ผูกติดอยู่กับกระจุดในทุกวันนี้

บทส่งท้าย

การดำรงอยู่ของกระจุดในยุคการแลกเปลี่ยนมีความสัมพันธ์อย่างสำคัญกับการใช้จริงในวิถีประจำวันของชุมชนท้องถิ่น ทว่าด้วยปัจจัยด้านทรัพยากรที่หลากหลายและอุดมสมบูรณ์ของชุมชน กระจุดจึงไร้ความหมายและถูกให้ความสำคัญน้อยมาก กระทั่งเมื่อมีวิกฤติจากสงครามโลก กระจุดได้

กลายเป็นทรัพยากรที่สร้าง “มูลค่า” สำคัญให้แก่ชุมชนขึ้นมาบ้าง แต่ก็ยังไม่ได้ถูกให้ความสำคัญมากนัก กระทั่งทรัพยากรอื่นๆ ได้ถูกใช้อย่างสิ้นเกินและสูญสลายลง เนื่องกระแสการพัฒนาของรัฐที่มุ่งเน้นการยกระดับประเทศให้มีความเจริญโดยใช้บรรดาทรัพยากรต่างๆ เป็นฐานรากในการพัฒนา หลังจากกระจุดเป็นทรัพยากรเพียงอย่างเดียวที่เหลืออยู่ของชุมชน และเริ่มถูกให้ความสำคัญอย่างแท้จริงขึ้นมาบ้างโดยกลุ่มผู้ชาย การเปลี่ยนแปลงความหมายต่อกระจุด เป็นผลจากแนวทางการพัฒนาของรัฐอย่างแยกไม่ออก โดยเฉพาะการพัฒนาคุณภาพประชากรของรัฐในมิติ “การศึกษา” ที่ได้แพร่เข้ามาสู่ชุมชน ผู้คนในชุมชนเห็นพ้องกับรัฐว่า ลู่ทางด้านการศึกษาเป็นบันไดสำคัญที่ทำให้ผู้คนสามารถเปลี่ยนผ่านทางชนชั้นและฐานะทางสังคม และแนวคิดนี้ได้มีผลให้ผู้คนเร่งสร้างรายได้แก่ครัวเรือน เพื่อเป็นทุนสำหรับการศึกษาแก่ลูกหลาน ปราชญ์การณดังกล่าวอุบัติขึ้นพร้อมๆ กับแนวคิดของยุคการผลิตเพื่อขาย ที่ได้ถูกกระตุ้นด้วยวิถีการบริโภคแบบทุนนิยม กระจุดจึงผงาดขึ้นมามีความสำคัญจากเงื่อนไขของวัตุดิบที่สามารถสร้างรายได้หลักของชุมชน กลุ่มผู้ชายที่เคยเพิกเฉยไม่ใส่ใจต่อทรัพยากรดังกล่าว เริ่มหันมาสนใจ กระทั่งเข้าไปมีส่วนร่วมกับกลุ่มผู้หญิงมากขึ้น ยิ่งเมื่อผลิตภัณฑ์จากกระจุดได้ถูกทำให้เป็นสินค้าวัฒนธรรม มูลค่าเพิ่มจากวัตุดิบในชุมชนชนิดนี้ก็ยิ่งเพิ่มความสำคัญ จนทำให้กลุ่มผู้ชายเข้ามาเป็นกำลังสนับสนุนที่สำคัญต่องานด้านกระจุด ตั้งแต่กลุ่มถอน ไร่รดตอกกระจุด และนากระจุด กระทั่งปัจจุบันทรัพยากรชนิดนี้ สามารถยกระดับชุมชนขึ้นมาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางหัตถกรรมที่สำคัญแห่งหนึ่งของภูมิภาค

พัฒนาการของการใช้ทรัพยากรกระจุด ไม่เพียง

แต่ได้ขับบทบาทของผู้หญิงในชุมชนให้เป็นที่ปรากฏต่อสาธารณะ หากแต่ยังแสดงให้เห็นกระบวนการจัดการทั้งทางด้านวัตถุ ดิน ด้านผลิตภัณฑ์ กระบวนการต่อรองโดยการรวมกลุ่ม การจัดการด้านการตลาด จนกลายเป็นฐานทางเศรษฐกิจที่สำคัญของครัวเรือน ซึ่งไปผลักดันให้คุณภาพชีวิตในด้านอื่นๆ ของสมาชิกในชุมชนให้ดีขึ้น ลดล้างภาพลักษณ์เก่าก่อนที่ถูกมองว่า ที่นี้เป็นถิ่นโรคเท้าช้างอันน่ารังเกียจ ดงหลบซ่อนของโจรผู้ร้าย และหนทางสัญจรที่ทุรกันดาร จากสายของชุมชนภายนอกได้

อย่างไรก็ตาม พัฒนาการของทรัพยากรกระจุกตัวก็ได้ก่อให้เกิดการแตกตัวของชุมชนบางส่วนขึ้น ทั้งจากการแย่งชิงกันใช้ทรัพยากร จากเดิมที่กระจุกเป็นทรัพยากรสาธารณะ ก็กลายเป็นพื้นที่กรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล รวมทั้งความล้มเหลวของกลุ่มแม่ค้ารายย่อยหลายรายที่ขาดเทคนิคทางการตลาดกระทั่งต้องแยกตัวออกไปจากชุมชน ประการสำคัญสุด การมีมูลค่าเพิ่มในมิติสินค้าทางวัฒนธรรม ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของวิถีชุมชนอย่างรุนแรง โดยเฉพาะรูปแบบการบริโภคของผู้คนที่มิได้แตกต่างกับชุมชนในแถบเมืองต่างๆ ไป ภาพการสร้างรายได้จากฐานทรัพยากรในท้องถิ่น ที่ถูกประชาสัมพันธ์เป็นแบบอย่างของชุมชนเมืองนอก จึงคล้ายมายาคติที่รัฐเพียรพยายามสร้างขึ้น โดยที่ชุมชนยังคงพึ่งพาตลาดภายนอกในปัจจุบันด้านอื่นๆ อยู่เกือบทั้งสิ้น โดยเฉพาะวัฒนธรรมการบริโภค “ความทันสมัย” ที่ไม่ได้ต่างจากคนเมืองแต่อย่างใด ดังที่ สมร เพ็ญหนู เปรยขึ้นในหมู่ผู้หญิงที่สานกระบี่ด้วยน้ำเสียงปกติว่า แรงงานของเธอสองวัน ได้แค่การ์ดโทรศัพท์ราคาสองร้อย บาทหนึ่งใบเท่านั้น

ชุมชนควนเค็งก็เช่นเดียวกับชุมชนในแถบอื่นของภาคใต้ คตินิยมยกย่องผู้ชายเป็นใหญ่ในอดีต

ได้ก่อรูปให้เกิดการสถาปนา “ค่านิยม” ที่มุ่งมองงานนอกบ้านซึ่งเสี่ยงภัยและมีภาวะการนำในบริบทของหมู่ผู้ชายด้วยกัน เป็นสิ่งเน้นความสำคัญ กระทั่งทำให้มองข้ามบทบาทผู้หญิงทั้งในและนอกบ้านซึ่งเป็นหลักสำคัญในการบริหารจัดการครอบครัวที่มีต่อยกว่าผู้ชาย กรณีศึกษากระจุกตัวผู้หญิงในชุมชนพรวนเค็ง ได้แสดงให้เห็นว่า กลุ่มผู้หญิงได้ยื่นหยัดในการปลูกสร้าง ถวายทอด และดำรงทักษะแห่งวิถีชีวิตชุดหนึ่งขึ้นมา เพื่อนำทรัพยากรพื้นฐานในท้องถิ่นขึ้นมาปรับใช้ รักษาความรู้ชั้นไว้ท่ามกลาง “ความไร้มูลค่า” ในสายตาของยุคสมัย เพียรพัฒนาสิ่งสม ถวายทอด กระทั่งทักษะแห่งความรู้ข้ามผ่านเวลาไปสู่อีกยุคสมัย และเมื่อมันสอดคล้องกับภาวะวิสัยเบื้องนอก งานที่เคยไร้คุณค่าในอดีตก็ได้กลับมามีความหมายและมีความสำคัญต่อชุมชนในแง่การสร้าง “มูลค่า” ขณะกลุ่มผู้ชายซึ่งมุ่งออกไปมีบทบาทสำคัญอยู่เบื้องนอกก่อนนี้ เฉเชิญกับการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรและแนวคิดจากยุคสมัยใหม่ กระทั่งตกอยู่ในฐานะที่ไม่สามารถเข้าไปมีบทบาทในงานที่เคยมองว่า “ต่ำต้อยและด้อยค่า” นั้นได้ ด้วยขาดการส่งเสริมทักษะและความชำนาญ การผู้ชายจึงมีฐานะเพียงเป็นผู้สนับสนุนของกลุ่มผู้หญิง

มโนภาพของผู้คนทั่วไปในงานหัตถกรรมกระจุกตัว จึงมองเห็นแต่ภาพเคลื่อนไหวของผู้หญิงโดยไร้เงาของผู้ชาย ขณะกระจุกตัวได้เป็นสื่อทางทรัพยากรที่สำคัญ ที่แสดงให้เห็นถึงศักยภาพของผู้หญิงในยุคสมัยที่อุดมการณ์ “มูลค่า” ได้กลายมาเป็นทิศทางหลักแห่งความมุ่งมั่นของผู้คนในสังคม ■

เอกสารอ้างอิง

- กรรณิการ์ ต้นประเสริฐ และคณะ. 2540. รายงานการวิจัยสนองพระราชประสงค์เรื่องนครศรีธรรมราช, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ.
- กลิ่น ทองกลับ, 2534. **หนังสือประวัติเครื่องหรือเครื่อง**. นครศรีธรรมราช: ชะวอดการพิมพ์, พิมพ์เพื่ออุทิศเป็นวิทยาทาน แจกเป็นที่ระลึกในงานทอดกฐินสามัคคี ณ วัดควนเค็ง วันที่ 27 ตุลาคม 2534.
- นิคม ภูสกุลสุข และอัมพร แก้วหนู. 2537. “พุกควนเค็ง: จากพุกเชื่อมโทรมเป็นที่เก็บน้ำ 150,000 ไร่”, **แลได้** (มกราคม-กุมภาพันธ์).
- พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. 2468. **เรื่องเสด็จประพาสแหลมมลายู เมื่อรัตนโกสินทรศก 108,117,120 รวม 4 ครา**. พระนคร: หอพระสมุดวชิรญาณ, 2468; ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานในงานพระศพสมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้ามาลินีนพดาราศรีวิภาวดี กรมขุนศรีสัชนาลัยสุรกัญญา ณ เมรุท้องสนามหลวง.
- รายงานราชการมณฑลนครศรีธรรมราช. 2544. 10 มิถุนายน ร.ศ.113 - 5 ตุลาคม ร.ศ.12, มูลนิธิทักษิณคดีศึกษา: มปท.
- แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6. 2529. **บัณฑิตไทย: กรุงเทพฯ, คัดจากราชการงานบุกเบิกฯ เล่มที่ 103 ตอนที่ 173, วันที่ 8 ตุลาคม 2529.**
- สุภาคย์ อินทองคง. 2542. **สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้เล่ม 1**. มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์: กรุงเทพฯ.
- รังสรรค์ ธรระพรพันธ์. 2539. **ทุนวัฒนธรรม**. ปาฐกถา เนื่องในโอกาสเปิดบ้านเจ้าพระยา ที่ทำการมูลนิธิไชยยัง ล้อมทองกุล เมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. 2542 “สิทธิชุมชนของผู้หญิงในชนบท” ใน **โครงการฝึกอบรมนักวิจัยด้านสตรีศึกษา รุ่นที่ 4**. ศูนย์สตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ด้วยการสนับสนุนของ Heinrich Boell Foundation.
- Ria Gondowarsito, 2002“Men,Women and Community Development in East Nusa Tenggara”. in **Women in Indonesia; Gender,Equity and Development**. Kathryn Robinson,Sharon Bessell eds, (institute of Southeast Asian Studies Singapore).

สัมภาษณ์

- ชวน สุขทอง. อายุ 60 ปี, 28/1 หมู่ที่ 1 บ้านควนป้อม ตำบลเค็ง อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครศรีธรรมราช, 5 มีนาคม พ.ศ. 2547.
- แคล้ว นาคนวน. อายุ 80 ปี, 17 หมู่ที่ 9 บ้านควนชิง ตำบลควนเค็ง เมื่อวันที่ 20, พ.ศ. 2546.
- บุญมา พรหมพิทักษ์. อายุ 84 ปี, 116 หมู่ที่ 1 ตำบลเค็ง, 20 มีนาคม พ.ศ. 2547.
- แตง เกิดด้วง. อายุ 70 ปี, 123 หมู่ที่ 1 บ้านควนยาว ตำบลเค็ง, 6 มีนาคม พ.ศ. 2547.
- บุญยืน ชูถึง. อายุ 65 ปี, 156 หมู่ที่ 1 บ้านควนป้อม ตำบลควนเค็ง, 20 มีนาคม พ.ศ. 2547.
- บุญลือ ทองกลับ. อายุ 83 ปี, 85 หมู่ที่ 1 ตำบลเค็ง, 20 มีนาคม พ.ศ. 2547.
- พญู หนูช่วย. อายุ 45 ปี, 55 หมู่ที่ 7 ตำบลท่าประจะ อำเภอลำทะเมนชัย, 21 มีนาคม พ.ศ. 2547.
- อำนาจ รัตนะ. อายุ 70 ปี, 12 หมู่ที่ 1 ตำบลเค็ง, 5 มีนาคม พ.ศ. 2547.